

ІСЛЕЙНІОДМ УІСРІІНІ

З ІСТОРІЇ
ДЕРЖАВНОЇ І
НАЦІОНАЛЬНОЇ
СИМВОЛІКИ

"Клейноди України (з історії державної і національної символіки)". Комплект з 33-х кольорових художніх сувенірних листівок.

Виданий редакцією журналу "Філософська і соціологічна думка" за участю Видавництва гуманітарної літератури "Абрис"

Авторський колектив:

О. П. Білецький – художнє оформлення

канд. іст. н. **К. Ю. Гломозда** – архівні розшуки, наукова підготовка, пояснювальний текст

В. Ф. Жмир – науково-літературне редагування

д. філос. н. **Ю. Д. Прилюк** – упорядкування

Т. В. Шевченко – художнє оформлення

канд. іст. н. **Д. Б. Яневський** – архівні розшуки, наукова підготовка, пояснювальний текст

Відповідальний редактор –
Ю. Д. Прилюк

Повний або частковий передрук – лише за дозволом редакції. При цитуванні посилання обов'язкові.

Адреса редакції: 252001. Київ,
вул. Героїв Революції, 4.
Тел.: 228-39-78
Телефакс: (044) 228-69-92.

Шановний читачу!

Нині одне з найгостріших питань громадського життя республіки – визначення державних і національних символів України. У численних статтях і промовах обстоюються різні їх варіанти. Проте гарячі емоції й поспішні висновки тут нерідко замінюють серйозну обізнаність.

Серія листівок-малюнків, що подається, найповніше з-посеред видруканих донині в Україні відтворює історію становлення нашої державної і національної символіки.

Листівки створено в результаті майже дворічної пошукової роботи в архівах, наукової підготовки матеріалів, а частково – й реконструкції першоджерел, на жаль, втрачених. В основі видання – ґрунтовна стаття кандидатів історичних наук Костянтина Гломозди й Данила Яневського "Українська національно-державна символіка: особливості історичної традиції", що побачила світ у часописі "Філософська і соціологічна думка" (1990. – №№ 1 – 3).

Сподіваємося, цей наш внесок у з'ясування проблеми національних та державних символів України дасть змогу наблизитись до її остаточного розв'язання.

Юрій Прилюк,
головний редактор
журналу "Філософська
і соціологічна думка"

Клейноди – ознаки влади, предмети, що символізують особисту гідність, волю людської спільноти. Сьогодні в цілому світі це державний прапор і герб. Їх описи подаються у спеціальних законодавчих актах, а то й у конституціях. Але так було не завжди.

Становлення клейнодів у кожного з європейських народів хоча й відзначається певною своєрідністю, проте підлягає спільним закономірностям, властивим історичному процесу.

Початково ці символи влади відбивали ідею персональної зверхності можновладця над своїми васалами (родовий герб, особиста корогва тощо). З часом така символіка поступається місцем територіально-династичним знакам, що втілювали в собі засади єдності та окремішності регіональної спільноти: корогви, герби земель, міст тощо.

До цих клейнодів-знаків, проте, незастосовне сучасне поняття національної чи державної символіки.

Процес її становлення пов'язаний із соціальними зрушеннями від середини XVII століття. Саме відтоді хвилі революцій та визвольних війн породжують нову символіку. Гербові знамена монархій поступаються прапорам національних спільнот; тепер визначальної ролі набувають кольорові сполучення. Звичайно творці та поборники цих прапорів відшукували відповідники в глибинах власної історії. Адже нові символи, що слугували ідеї гуртування народу, мали бути освячені місцевою традицією. Так з'явилися національні прапори Нідерландів, Франції, Німеччини, Румунії та ін.

З революцією 1848 – 1849 років пов'язана поява українського прапора (жовтий з блакитним) в австро-угорській частині України. І хоча сам добір кольорів освячений давніми загальними українськими традиціями, проте кордон між двома частинами України водночас позначав можливості у використанні політичної свободи. Тому новопоставлений прапор майже півстоліття поширений був лише на терені Західної України, а на Сході з'явився в часи революції 1905 – 1907 років. Статус символу загальнонаціонального відродження України цей прапор набув після Лютневої революції 1917 року.

Ідея пролетарської революції від початку спричинила зміщення акцентів з національної символіки на інтернаціональну. Червоний прапор стає приналежністю комуністичних урядів. Окрім Росії бачимо його в Угорщині, Німеччині.

Відхід від цих засад спостерігаємо після другої світової війни у зв'язку із піднесенням національної самосвідомості народів, які боролися з фашизмом. Відновлені держави Східної Європи зберегли на прапорах свої традиційні національні кольори. За цих умов і в СРСР (40 – 50 роки) зроблено спробу відбити в прапорах республік певну національну традицію...

Сьогодні знову спостерігаємо підвищений інтерес до історичної символіки. Багата історія України, її геральдичні традиції тривалий час лишалися поза увагою науковців. Гадаємо, що пропонувані матеріал певною мірою надолужить згаяне.

Ще кілька зауваг.

Слід розрізняти національні та державні прапори. Найчастіше останні виділяє зображення державного герба. Ці прапори використовують офіційні державні установи – так саме, як і герби. Є країни, де співіснують державний та національний прапори.

Водночас слід розрізняти знамено і прапор. Останній є масово тиражованим варіантом знамена. Виникнення прапора пов'язане з розвитком мореплавства. Знамено ж – клейнод унікальний, що має індивідуальну приналежність (державна установа, військова частина тощо).

✱

Понад півроку минуло відтоді, як комплект цих листівок був підготовлений до друку, але скільки важливих історичних подій сталося за цей час! Наш національний, синьо-жовтий прапор вже майорить тепер над Верховною Радою України, над містами і селами. Нові державні клейноди мають бути невдовзі затверджені, а опис їх – внесений до нової Конституції України.

Редакція часопису разом з видавництвом гуманітарної літератури "Абрис" планують довідати ще одну, 34-ту картку до цього комплекту, як тільки нова українська символіка буде офіційно затверджена.

Отож, кожен, хто придбає наше видання, зможе невдовзі доповнити його ще однією карткою.

Редакція

Святослав Игоревич

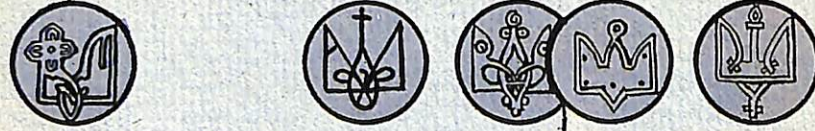
Ярополк

Володимир

Святополк

Ізяслав Ярослав Мстислав

Ізяслав

Всеволод

Святослав

Володимир

Олег

Юрій Довгорукий

Всеволод

Ростислав

Андрій

Всеволод

Мстислав Ярополк

Іосифъ Ігоръ Ярослав Володимир Святослав Іван

Святополк

6.

1.

7.

2.

8.

3.

9.

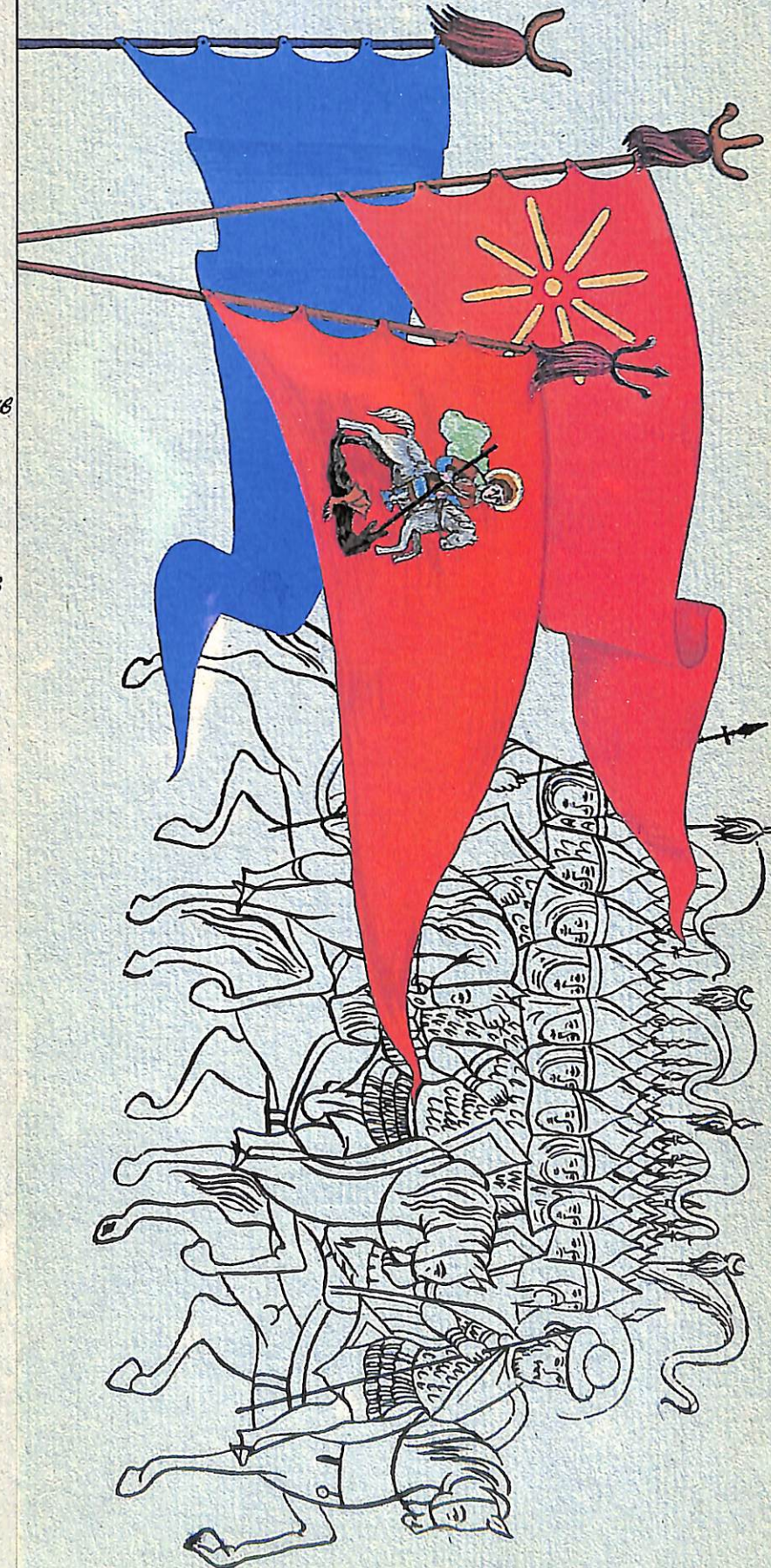
4.

10.

5.

щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

1. КНЯЗІВСЬКІ ЗНАКИ РЮРИКОВИЧІВ

Історія українських клейнодів сягає часів Київської Русі. То була держава, яка об'єднувала давні союзи слов'янських племен, відіграла вагомую роль у політичному житті тогочасної Європи, мала розгалужені економічні й культурні зв'язки із сусідами. Це зумовило необхідність створення знакової системи, що відбивала б інтереси князівської влади, військової організації та дипломатії. В основу такої системи, природно, було покладено знаки князів.

Вони карбувалися на монетах, печатках, пахах та зброї дружинників; їх можна побачити на реманенті князівських маєтків, на цеглі-плінфі та гончарних виробках. Зображення князівських знаків установлювали на межах князівських земельних угідь. Ними таврували коней, мітили бортні дерева.

Знаки правили за особисті та родові емблеми князів, а у ширшому розумінні – за атрибути державної влади. У тогочасній дипломатичній та торговельній практиці то були своєрідні вірчі грамоти.

Печатки Святослава Ігоревича (1), Ізяслава Володимировича (2), Ізяслава Ярославича (3), златник (4) і срібняки Володимира Святославича (5, 6, 7), срібняки Святополка Володимировича (8, 9). Підвіска із знаком Ярослава Володимировича (10).

щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

2. УСПАДКУВАННЯ КНЯЗІВСЬКИХ ЗНАКІВ

Питання про першовитоки й семантику князівських знаків лишається відкритим. Зокрема, йдеться про "тризуб" (назву в обіг увів М. Карамзін). За основу його, ймовірно, править "двозуб", найближча подоба якого – знак Святослава Ігоревича, найдавніший з відомих.

Знак "тризуба" дослідники пов'язували із зображенням церковного світильника (паникадила), а також корогви, ворона, голуба, "держави" – символу влади, верхів'я скіпетра, шолома, дволезі сокири. Його тлумачили навіть як монограму, вбачаючи у візерунку елементи напису грецькими літерами – "басилевс" (цар) або "Володимир на престолі". Найпереконливішою видається думка, що цей символ є стилізованим зображенням сокола – тотема князівського роду.

Знаки Рюриковичів, хоча й мали властивості державних відзнак, проте не були гербами держави у звичайному розумінні, тобто незмінними за формою при успадкуванні. З часом вони набували іншого вигляду, спрощувались чи ускладнювались. Тому у наступних поколіннях кожен князь мав уже свій власний знак, який відрізнявся від знаків родичів.

щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

3. КНЯЗІВСЬКІ СТЯГИ

За часів Київської Русі з'явився особливий різновид клейнодів – стяги. Спочатку це були просто жердини з прилаштованим на верхів'ї жмутом трави або кінської волосіні; згодом такий знак замінили бунчуки. Пізніше стягом стали називати прикріплений до держака клин з тканини. Як символ князівської влади такий стяг був водночас знаменом князівської дружини. Відомі також стяги воевод як знамена підлеглих їм загонів. На тканині спочатку зображалися, крім князівських знаків, язичницькі боги, а по впровадженні християнства – хрести, лики святих, релігійні гасла.

На мініатюрах тогочасних літописів колір стягів переважно червоний. Менш поширеними були стяги сині, зелені, білі, брунатні. Взагалі історія свідчить про перевагу в геральдиці саме червоної барви: вона якнайкраще відповідає ідеї величчя і можновладства.

Горішня оздоба стяга (верхів'я) – у формі князівського знака. Так, "двозуб" ми бачимо на малюнку із "Сказання про Бориса і Гліба", "тризуби" вінчають стяг Святослава на мініатюрі з болгарського рукопису XIV ст. та стяги суздальських князів на відомій іконі "Знамення"; на ній же верхів'я стягів новгородського війська у вигляді хреста. Саме слово "знамено", "знамя", що прийшло на зміну термінові "стяг", збігається за змістом з ідеєю князівського знака власності.

щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

4. СИМВОЛИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЧАСІВ УСОБИЦЬ

В часи усобиць давній знак Київської Русі втрапив значення загальнодержавного. Нові династичні парості створили власну символіку, що згодом поступово перейшла у герби територій і вже не залежала від особи певного володаря, який сидів на місцевому "столі".

Ще від Ярослава Мудрого покровителем Київської Русі вважався Георгій Змієборець. А от Архістратиґа Михаїла мав за небесного охоронця і покровителя київський князь Святополк Ізяславич. 1108 року він збудував у Києві Михайлівський Златоверхий собор. Певно, саме з того часу Михаїл, покровитель воїв і символ перемоги, став покровителем Київської землі. Згодом його зображення з князівських печаток перейшло у герб міста.

Зображення лева традиційно символізувало мужність, владу, звитягу, великодушність. На честь Льва Даниловича, сина Данила Галицького, було названо місто Львів, і саме з цим пов'язують історію герба міста і герба всієї Львівської землі. Лев викарбуваний на печатці князів Андрія і Лева Юрійовичів (1316 р.). Він є також елементом щита на печатках Болеслава-Юрія Тройденевича (1335 р.) і Володимира Опольського (1373 р.).

Зображення Архангела Михаїла на князівських печатках (1, 2, 3) та діадемі (7). Лев на печатках Андрія і Лева Юрійовичів (4), Болеслава-Юрія Тройденевича (5), Володимира Опольського (6).

щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

5. КОРОГВИ РУСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЧАСІВ ГРЮНВАЛЬДСЬКОЇ БИТВИ (1410 р.)

У 40 – 70-х роках XIV ст. Чернігово-Сіверщина, Київщина та Поділля були приєднані до Великого князівства Литовського. Галицькою землею і більшою частиною Волині заволоділа Польща. У визначенні нашої символіки почали переважати геральдичні традиції цих держав.

Кожна земля тоді виставляла військо до посполитого рушення – загального збору війська держави. Лицарі земель збиралися під знамено місцевого можновладця і творили "корогву" – загін, чий військовий стяг набував рангу клейноду землі, а стяг сюзерена, короля чи великого князя означав усю державу.

У книзі польського хроніста Яна Длугоша, присвяченій Грюнвальдській битві (1410 р.), подано і наші клейноди – зокрема корогву "Леопольську", де зображений "на лазуровому тлі жовтий лев, що сходить ніби на скелю". Це перша в історичних джерелах згадка про кольори герба Львівської землі. Згадано також три корогви Поділля – сонячний лик на червоному (пізніше – білому) тлі, Галицьку – на білому тлі коронована чорна галка та інші корогви.

У війську Великого князівства Литовського стяги мали червоний колір, на деяких було зображено старовинний герб литовських князів – "колюмни", а також герб "погоня": озброєний лицар-вершник.

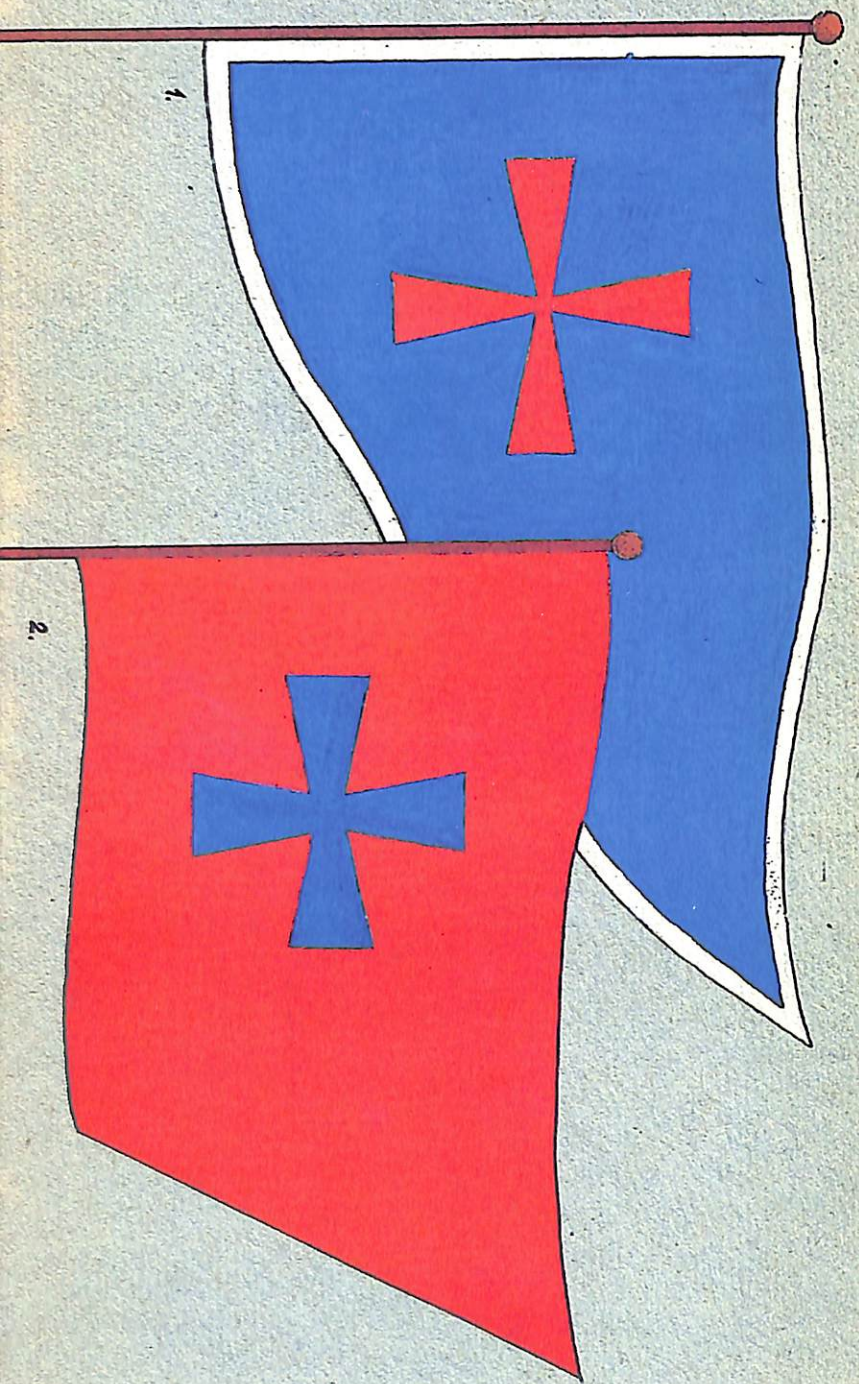
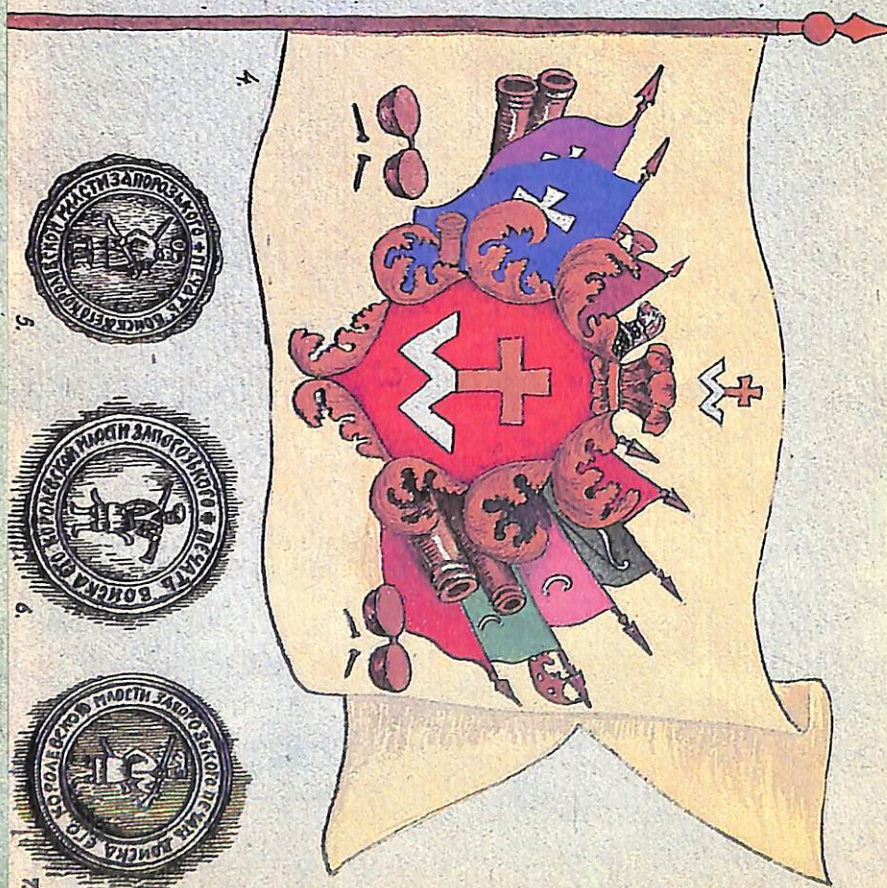
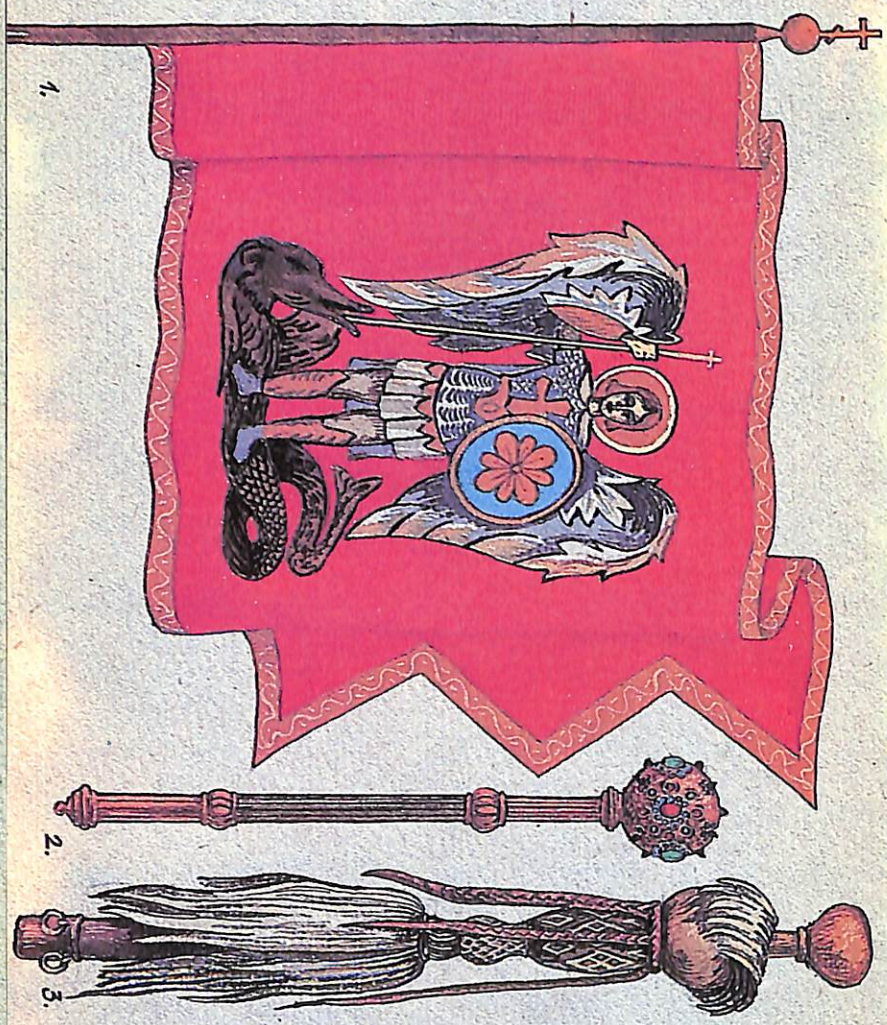
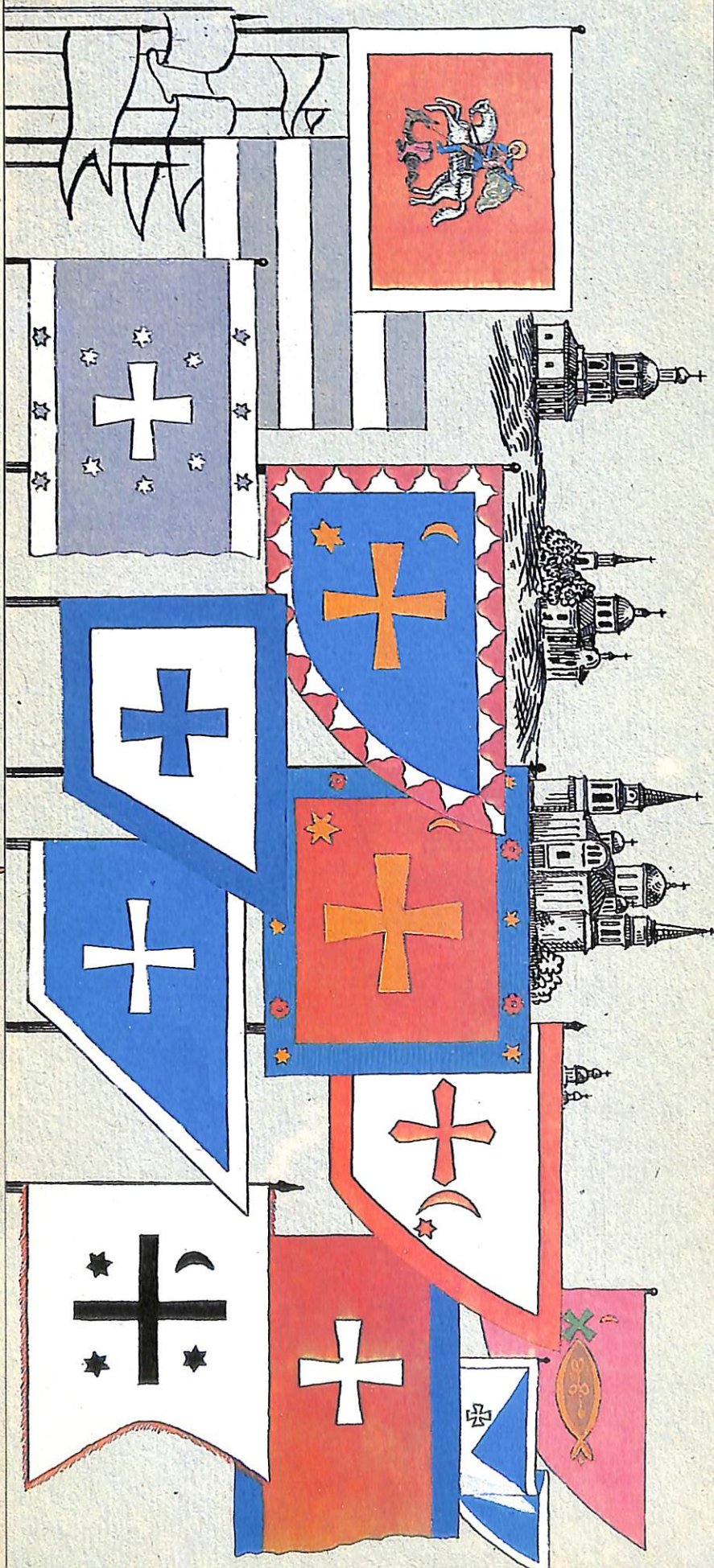
Корогви Львівської (1), Подільської (2), Галицької (5), Холмської (6), Перемишльської (7) земель. Корогви із зображенням гербів "колюмни" (3) та "погоня" (4). Авторські реконструкції за описом.

щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

6. ГЕРБИ ВОЄВОДСТВ У СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Після поширення на українські землі польського державного ладу тут став утверджуватись і польський геральдичний звичай. Це знайшло вияв не лише в особистих гербах шляхти, а й у посиленні значення "повітових" корогов, де бачимо злиття відзнаки воєводства з гербом відповідної землі. Водночас спостерігаємо відродження старовинних символів. Так, при запровадженні 1471 року Київського воєводства його символом знову стало зображення Архангела Михаїла – на червоному тлі, з опущеними долі піхвами і мечем – на знак покори новому володареві. Були затверджені у своїх правах ще й інші давні емблеми, що сягали часів удільних князівств, – зокрема Чернігова. Багато міст дістали герби, отримавши у XV ст. маґдебурзьке право, бо для маґістратських печаток необхідні були ориґинальні відзнаки. На той час спостерігаємо в Україні достатньо чітку впорядкованість земельних клейнодів.

Герби Київського (1), Чернігівського (2), Руського (3), Волинського (4), Подільського (5), Брацлавського (6) воєводств.

7. ПЕЧАТКИ З "КОЗАКОМ". ПРАПОРИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ І СТАРОДУБСЬКОЇ КОЗАЦЬКИХ СОТЕНЬ (Початок XVII ст.)

За літописом Григорія Грабянки, 1576 року король Стефан Баторій, "...видя у козаковъ мужество великое изъ татари на бранехъ... присла имъ короговъ, бунчукъ и булаву и на печати гербъ, рицерь зъ самопаломъ и на головъ колпакъ перекривленній..."

Найдавнішу з відомих нам печаток бачимо на універсалі гетьмана Лободи 1595 року. Починаючи від часів Гаврила Крутневича (1603 р.) козак на ній зображався "в ході, звернений півпрофилем, з шаблею при боці і з рушницею на лівім рамені"

Корогви, що посилали козацькому війську польські королі, мали символіку Речі Посполитої. Такими є прапори від Володислава IV (блакитний, з напівбілим-напівчервоним орлом) та Яна-Казимира (червоний, з білим орлом і двома православними хрестами).

Збереглися також відомості про прапори чернігівської та стародубської сотень "рицарства козацької служби" (перша половина XVII ст.).

Корогви Чернігівської (1) та Стародубської (2) козацьких сотень (авторські реконструкції за описом). Козацькі печатки 1595 р. (3) та початку XVII ст. (4).

8. КЛЕЙНОДИ УКРАЇНИ ЧАСІВ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ

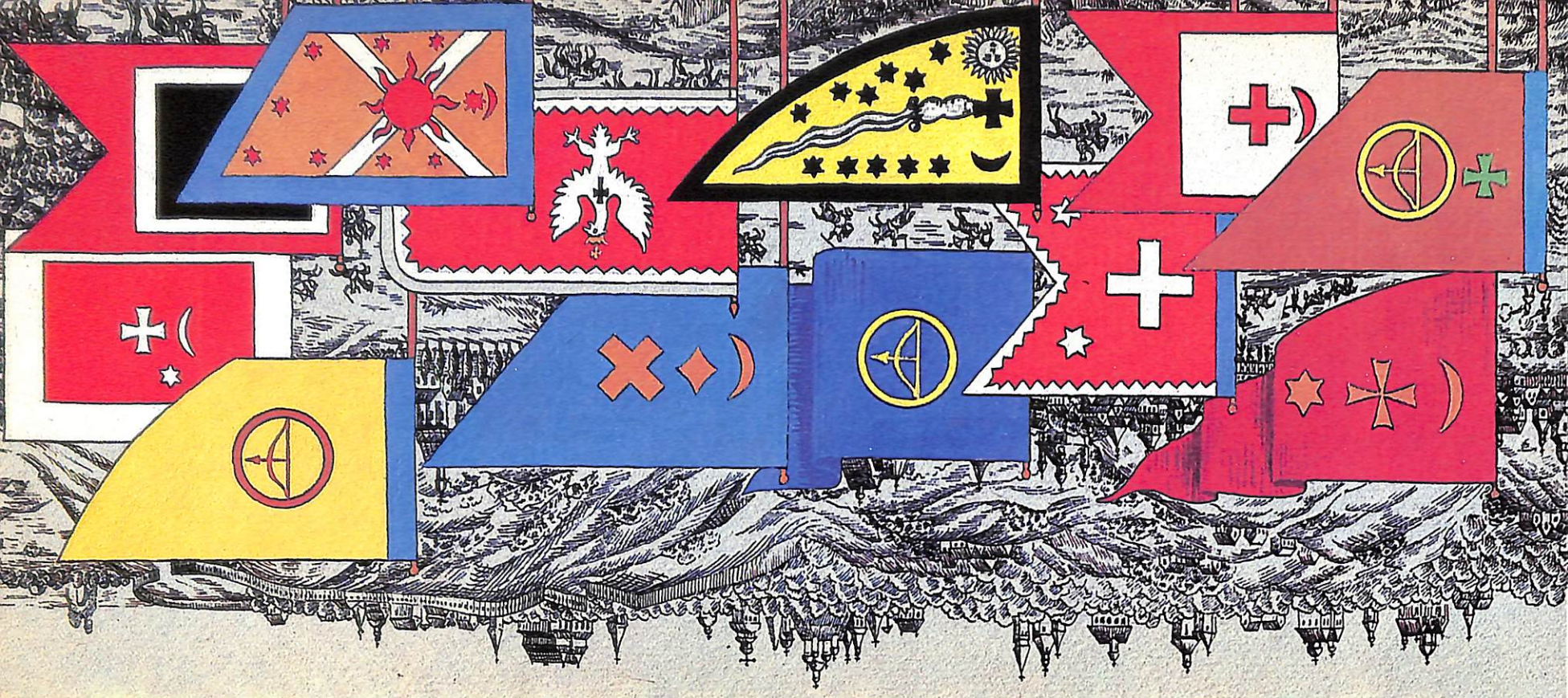
Наступний крок у становленні символіки українського народу було зроблено за часів Визвольної війни.

1655 року, за свідченням очевидця, Богдан Хмельницький за урочистого виїзду мав "корогву нову червону" з образом Архангела Михаїла, бунчук з білого кінського хвоста і біле ж знамено з гапуванням герба гетьмана. Тридцять з лишком інших козацьких знамен позначені емблемами, серед яких нема вже польського орла. Все це мало нести ідею: "Богдан Хмельницький (особистий герб) – гетьман (бунчук) України (червона корогва із зображенням Михаїла)". На той час символіка Речі Посполитої вже відійшла у минуле, а натомість постає для всієї України персонаж давнього герба Київської землі і Києва. На гетьманських же печатках Богдана Хмельницького бачимо "лицаря-козака зо самопалом".

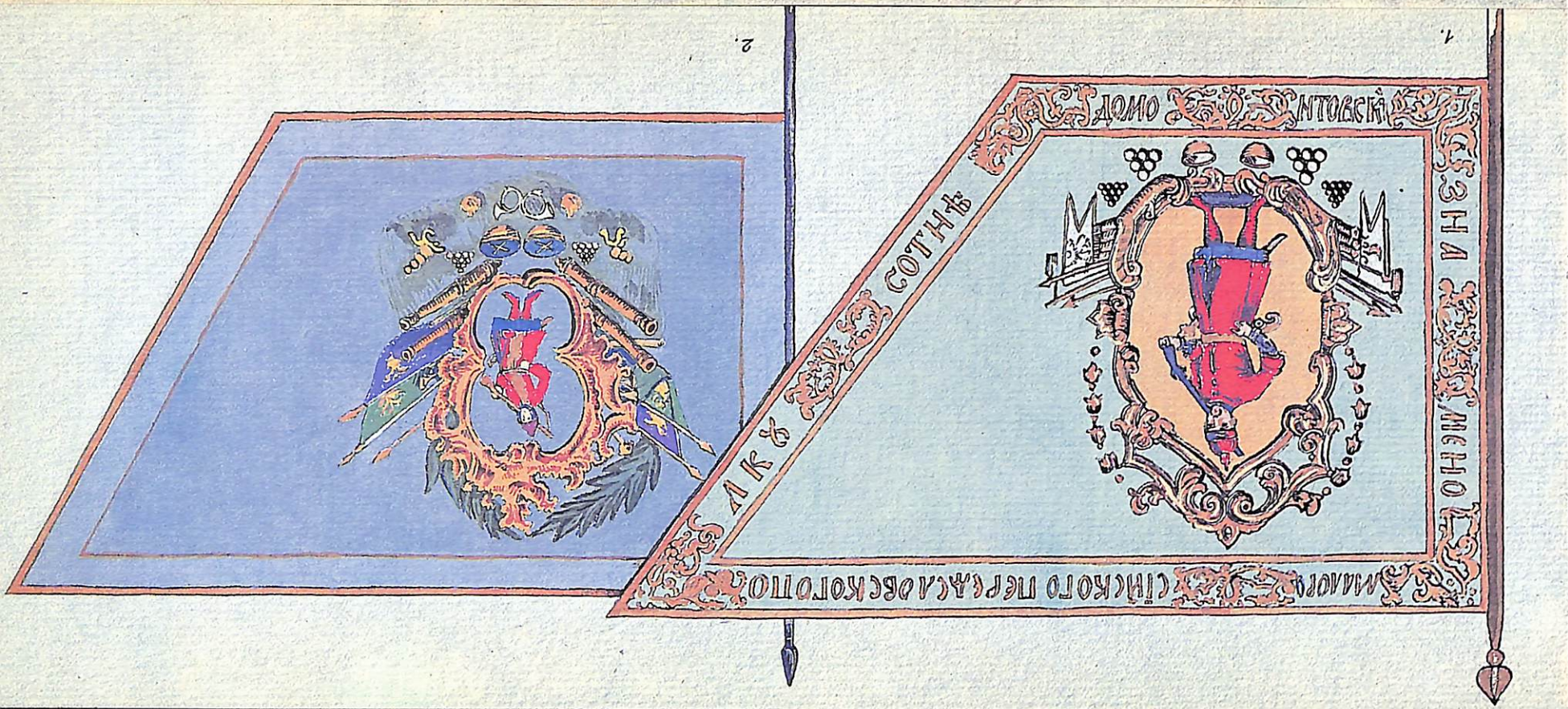
Корогви з Архангелом Михаїлом (1) та "Абданком" – гербом Богдана Хмельницького (4) (авторські реконструкції). Гетьманські клейноди: булава (2), бунчук (3), печатки Хмельницького (5, 6, 7).

9. ЗНАМЕНА ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛКУ (1651 р.)

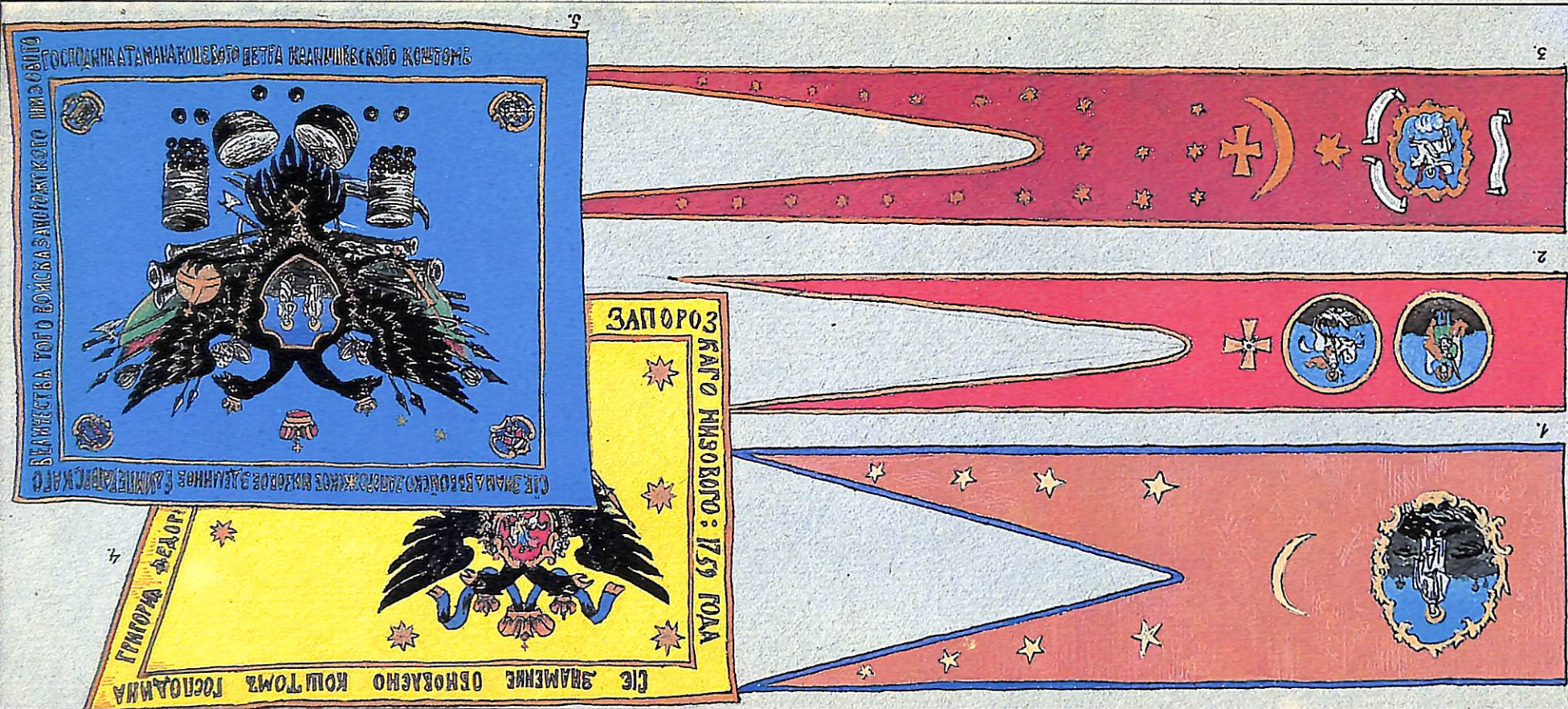
Про військові знамена часів Визвольної війни за браком відомостей важко скласти цілісне уявлення. На тих, що ми їх знаємо, були зображені хрести, півмісяці, зірки – традиційна символіка, яка відбивала ідею захисту рідної землі від турецько-татарської загрози. Серед знамен Чернігівського полку виділяється червоне з намальованим св. Георгієм – ймовірно, ознака вищого рангу.

ІСЛЕНІНДИ УКРАЇНИ

ІСЛЕНІНДИ УКРАЇНИ

ІСЛЕНІНДИ УКРАЇНИ

щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

10. ЗНАМЕНА З КИЄВА (1651 р.)

Київські знамена знаємо з опису трофеїв, захоплених 1651 року військом Радзивілла. Серед них виділяють три із зображенням лука у кільці. Дослідники пов'язують ці знамена з Київським магістратом.

щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

11. СОТЕННІ ЗНАМЕНА КОЗАЧИХ ПОЛКІВ XVIII ст.

Після 1654 року поступово змінюється призначення і роль козацького війська в житті України. Це позначилося і на бойових знаменах, що під впливом знамен російської армії XVIII ст. почали уодноманітнюватися.

Крім традиційних хрестів, півмісяців, зірок, на козацьких знаменах з часом з'являються зображення гербів, святих, так звана "арматура" – композиції з предметів військового реманенту – на тлі блакитного кольору різних відтінків. Траплялися кольори зелений і жовтий, а в малюнках арматури бачимо малинові стяги. У 50 – 60-ті роки XVIII ст. склалася усталена система зображень на полкових та сотенних знаменах: державний герб (російський двоголовий орел); "козак з мушкетом" (лубенський полковник Кулябка називав його "національним гербом"); герби полкових та сотенних міст.

Корогва Домонтовської сотні Переяславського полку (1) та сотенна корогва Лубенського полку (2).

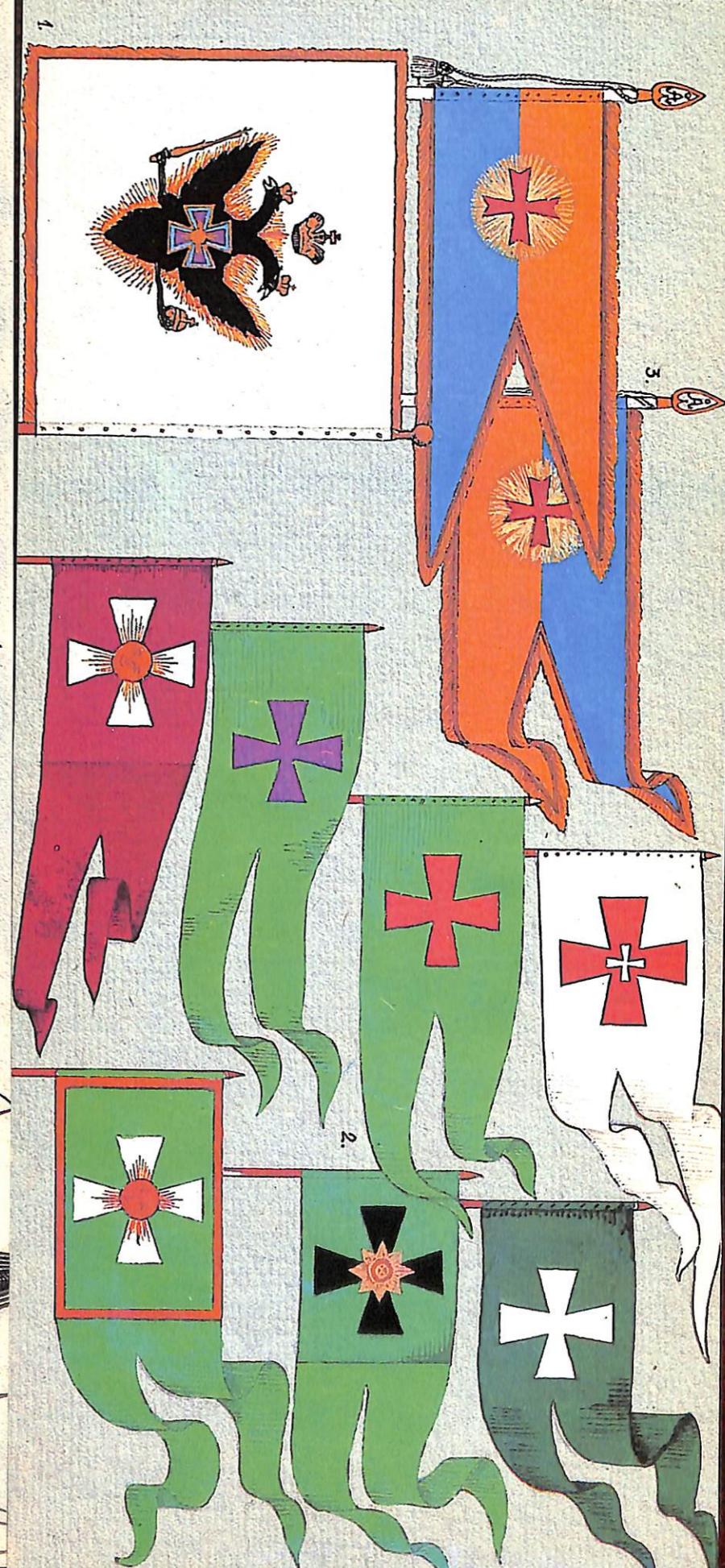
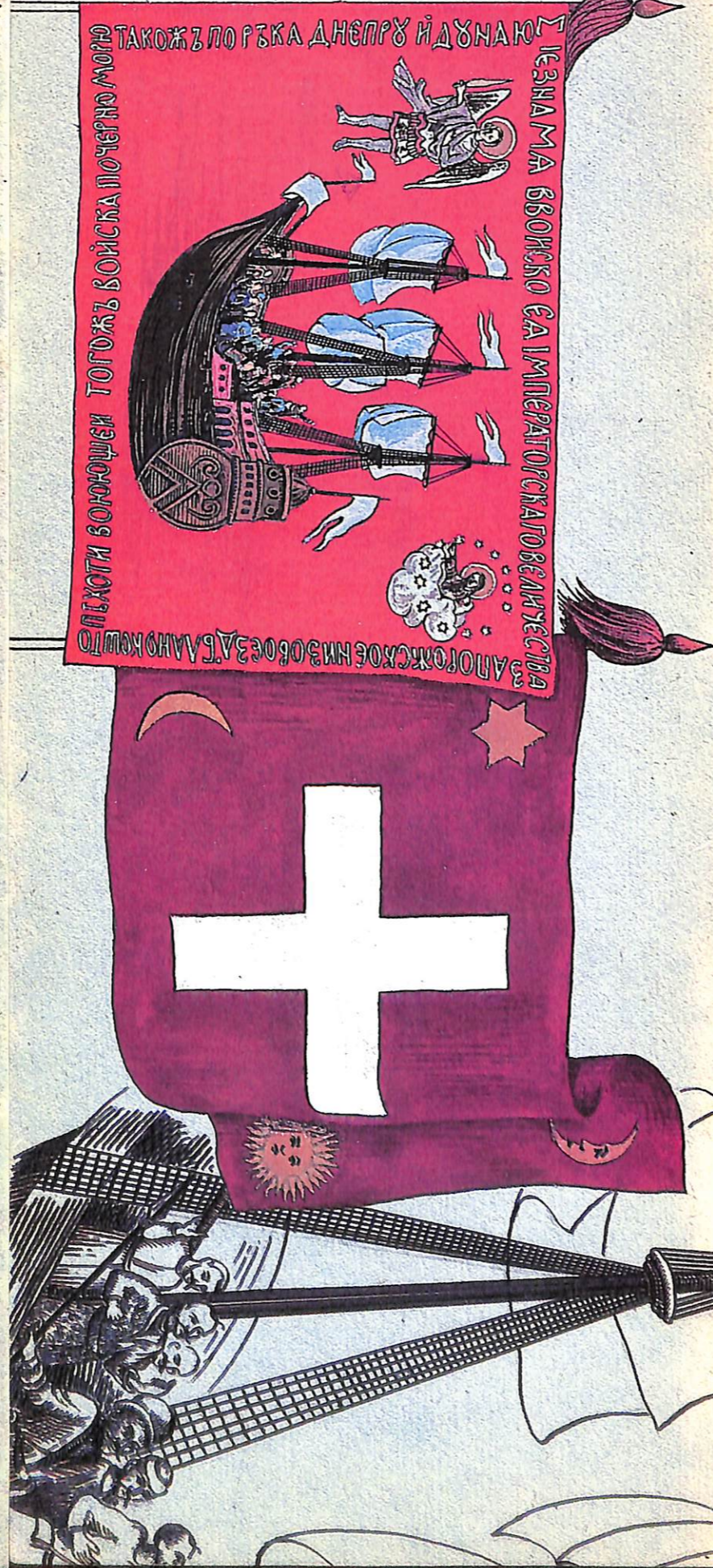
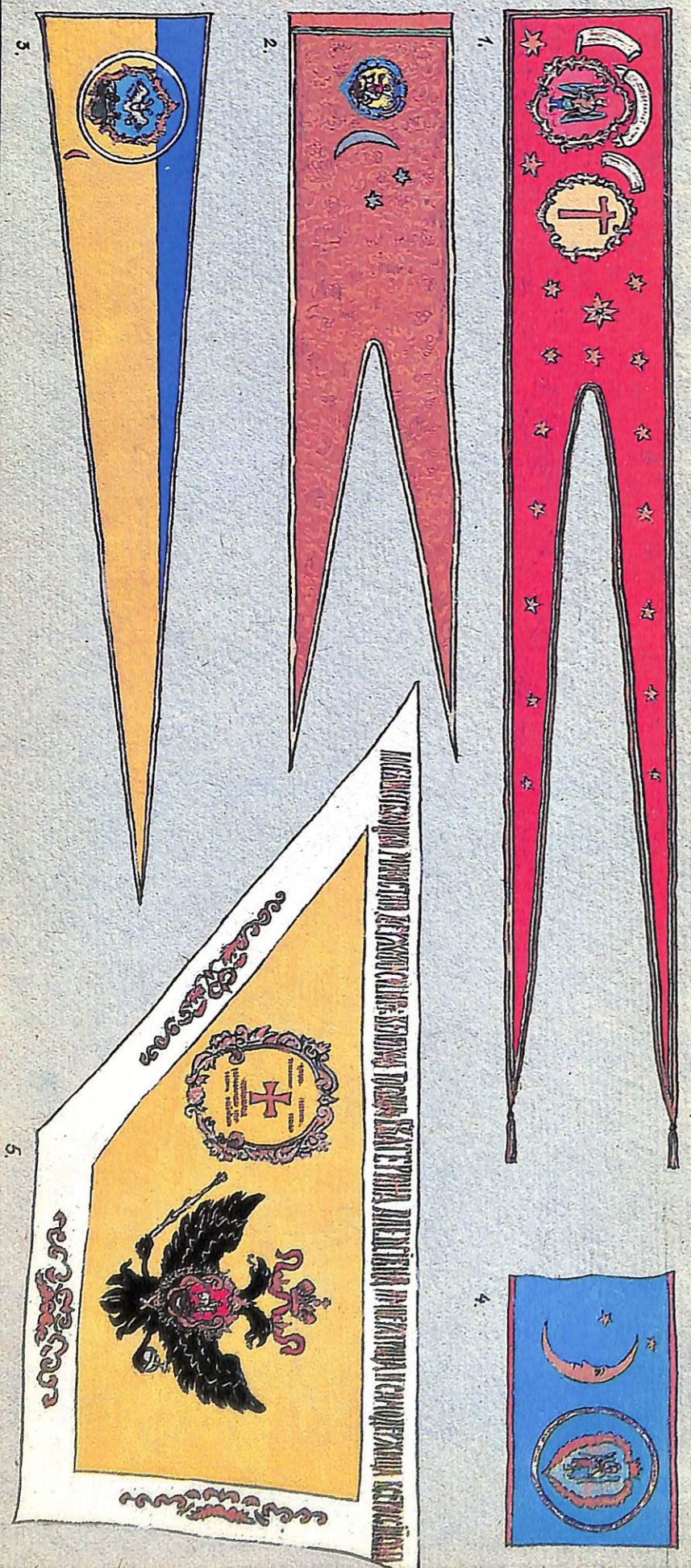
щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

12. ЗАПОРОЗЬКІ КОРОГВИ XVIII ст. (I)

В Ермітажі зберігалось свого часу зібрання із 14 корогов. У ній досить повно репрезентовані прапори останніх років Запорозької Січі.

Відомо, що кожен запорозький полковник мав спорядити знамено – символ своєї гідності. Коли він залишав посаду, знамено передавалося в курінь, до якого цей козак належав. Судячи з написів на корогвах зазначеного зібрання, виготовленням їх опікувалися також інші козацькі старшини – кошові отамани, військові судді, осавули та ін.

Знамено, "оновлене" 1759 року коштом кошового отамана Г. Федоровича (4). Знамено, виготовлене 1764 р. коштом кошового отамана П. Калнишевського (5). Прапори, виготовлені 1772 – 1774 рр. коштом старшин Кодацької паланки (1), Поповичівського куреня (2), Самарського куреня (3).

13. ЗАПОРОЗЬКІ КОРОГВИ XVIII ст. (II)

Ще за часів Речі Посполитої усталився звичай, коли клейноди – атрибути влади й гідності – давалися козацькому війську польськими королями; згодом відповідно – російськими царями. Інколи запорожці самі просили в царя належних клейнодів, часом "в обхід" гетьмана. Військо Запорозьке одержувало військові знамена в 1708, 1736, 1743, 1763 роках. В останніх трьох випадках ці знамена були жовті з білою лиштвою по периметру. Разом з ними давалися курінні значки – білі з жовтими хрестами. Знамено 1763 року потрапило до колекції Ермітажу.

Прапор, виготовлений коштом старшин Джереліївського, Сергіївського, Кирилівського куренів (1); фрагмент прапора, спорядженого коштом старшин Шкуринського, Титарівського, Мишастівського куренів (4). Прапор, виготовлений коштом старшин Мінського, Джереліївського, Корсунського куренів (3) (авторська реконструкція за описом). Знамено, дане Війську Катериною II 1763 р. (5). Прапор (2) за належністю не ідентифікований.

14. ВЕЛИКІ КОРОГВИ СІЧІ

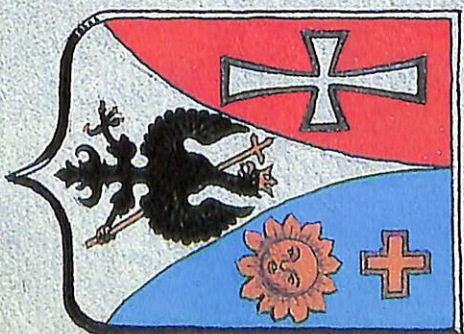
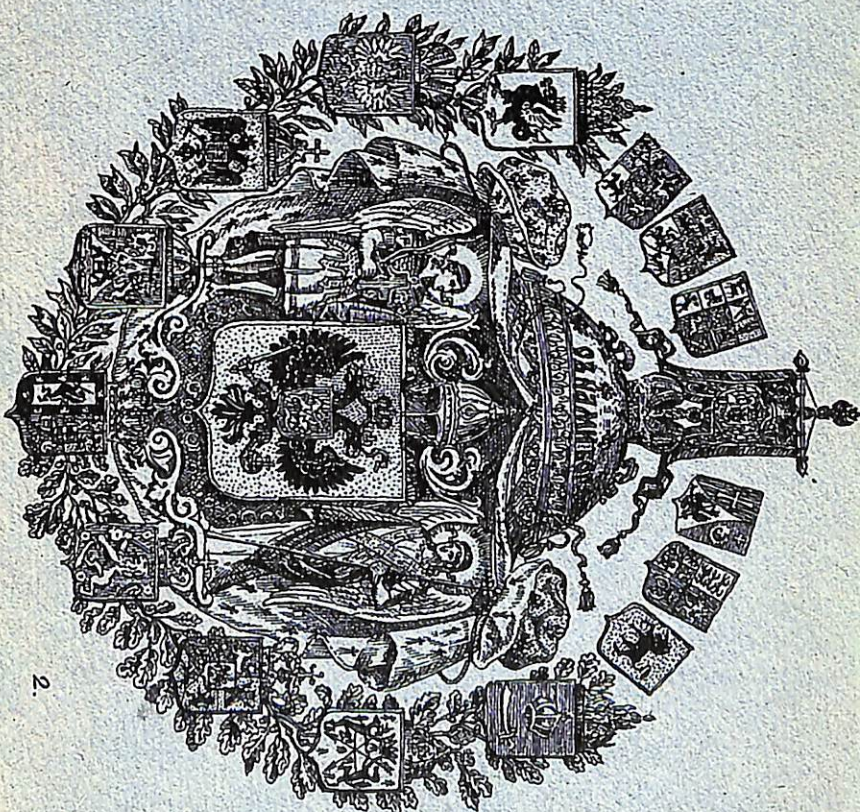
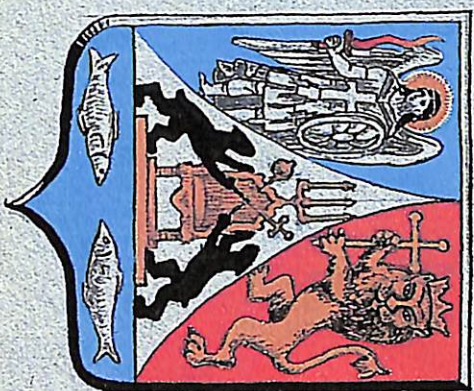
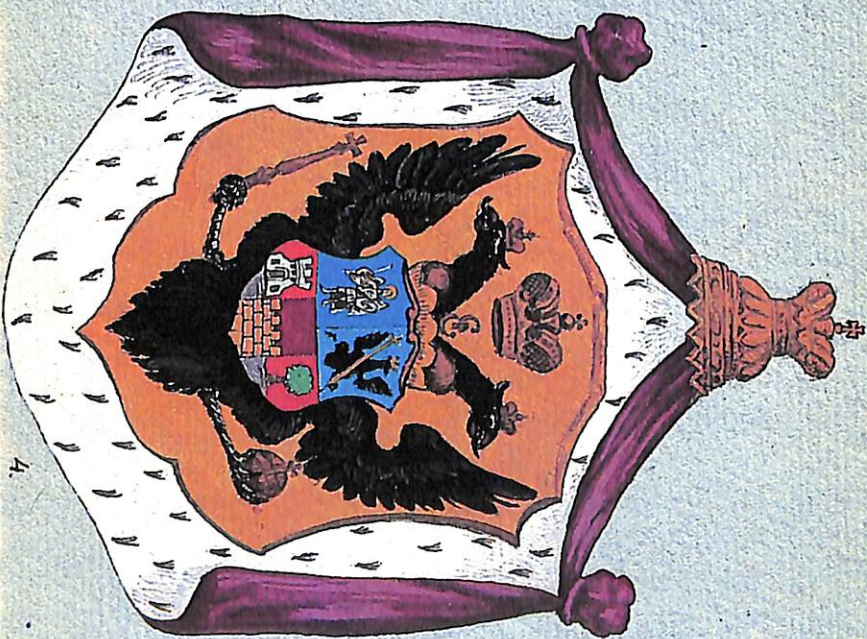
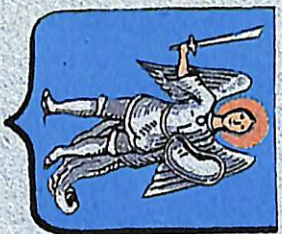
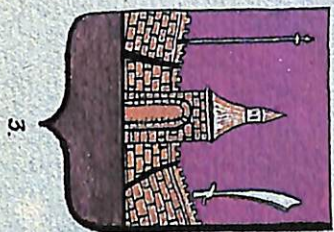
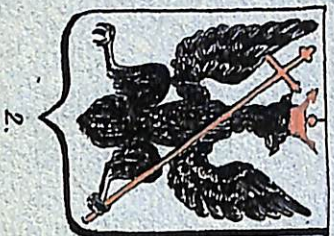
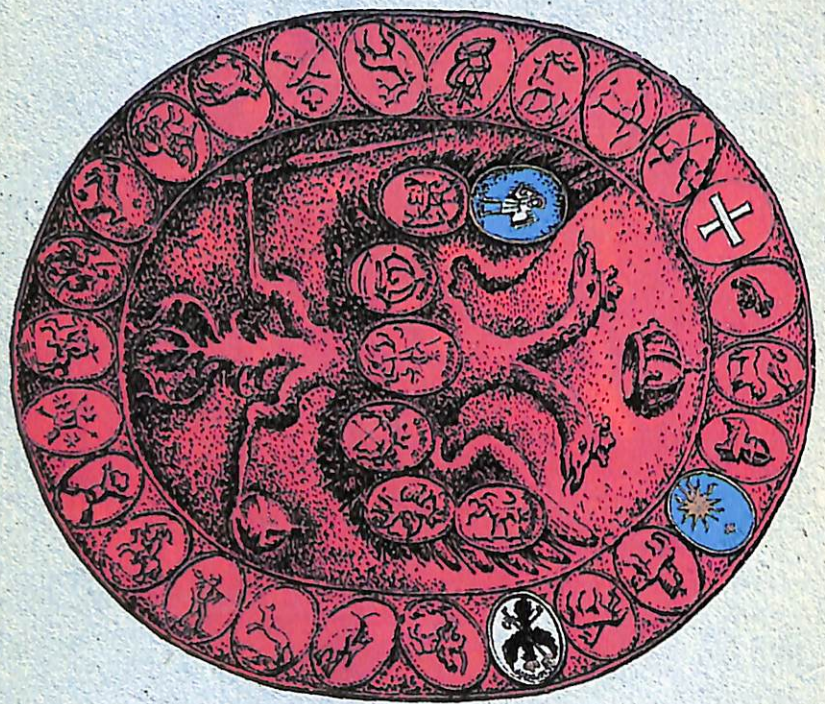
Як подає в "Історії запорозьких козаків" Д. І. Яворницький, "знаменом, хоругвою, чи корогвою і прапором звався шовковий яскраво-червоного кольору плат із зображенням на ньому посередині або білого польського орла, коли запорожці були за польським королем, або двоголового російського орла, коли запорожці перейшли до московського царя, а по боках – Спасителя та Архангела Михаїла". За іншими джерелами, на великій корогві XVIII ст. зображався з одного боку – Архангел Михаїл, з другого – білий хрест із золотими сонцем, півмісяцем і зірками.

У колекції Ермітажу зберігалася велика корогва для морських походів. З одного боку на ній – двоголовий орел, з другого – корабель із запорожцями, Спаситель та Архангел Михаїл. Малюнки з цієї корогви використав І. Рєпін у картині "Запорожці пишуть листа турецькому султанові".

15. ЗНАМЕНА ЧОРНОМОРСЬКОГО ВІЙСЬКА

Традиції запорожців тривалий час зберігалися у Чорноморському козацькому війську (створене 1787 року з козаків Нової Січі, воно 1860 увійшло до складу Кубанського війська). 27 лютого 1788 року Катерина II "пожалувала" чорноморцям військове знамено і 7 різнокольорових курінних значків. Одержані 24 лютого і 30 березня 1803 року від Олександра I знамена були двоколірними: 6 – оранжово-сині, 6 – синьо-оранжові.

Військове знамено (1) та курінні значки 1788 р. (2). Знамена 1803 р. (3).

16. РОСІЙСЬКА ДЕРЖАВНА ПЕЧАТКА XVII ст. ГЕРБ "КИЇВСЬКИЙ" З "ТИТУЛЯРНИКА" 1672 р.

Від часів Івана Грозного на великій державній печатці навколо герба-орла поміщували герби земель, що входили до складу царства і що їхні назви згадувалися у титулі царя. Після 1654 р. на печатці Олексія Михайловича з'явилося зображення трьох фортець, позначених літерами В, М і Б, що означали "Велику", "Малу" і "Білу" Русь. А на великій печатці, змальованій у щоденнику іноземця Корба (кінець XVII ст.), бачимо герби українських земель: Подільської, Київської та Чернігівської. Два останні були також включені до "Великої госуда-ревої книги" ("Титулярник") 1672 року.

Російська державна печатка (за малюнком І. Г. Корба); виділено символи українських земель (1). Герб "Київський" з "Титулярника" 1672 р. (2).

17. ГЕРБИ НАМІСНИЦТВ, МАЛОРОСІЙСЬКОЇ КОЛЕГІЇ, УКРАЇНСЬКОГО ГУСАРСЬКОГО ПОЛКУ

Оскільки в Україні другої половини XVII – першої половини XVIII ст. був військово-адміністративний поділ на полки і сотні, символ козацтва – "козак з мушкетом" – набув ознак "національного герба". Після скасування гетьманства 1764 року "козака" замінив герб новоствореної Малоросійської колегії: на золотому тлі чорний двоголовий орел та герби п'ятих давніх князівств (Київське – на блакитному тлі срібний ангел; Переяславське – на червоному тлі срібна башта; Стародубське – на червоному тлі зелений дуб; Сіверське – на червоному тлі золота стіна; Чернігівське – на блакитному тлі чорний орел). Коли 16 вересня 1781 року Лівобережну Україну було розділено на три намісництва – Київське, Чернігівське та Новгород-Сіверське, кожне одержало свій герб. Герб Харківського намісництва від 1780 року виглядав так: на зеленому тлі золотий із сріблом жезл Меркурія (кадуцей) та золотий ріг достатку.

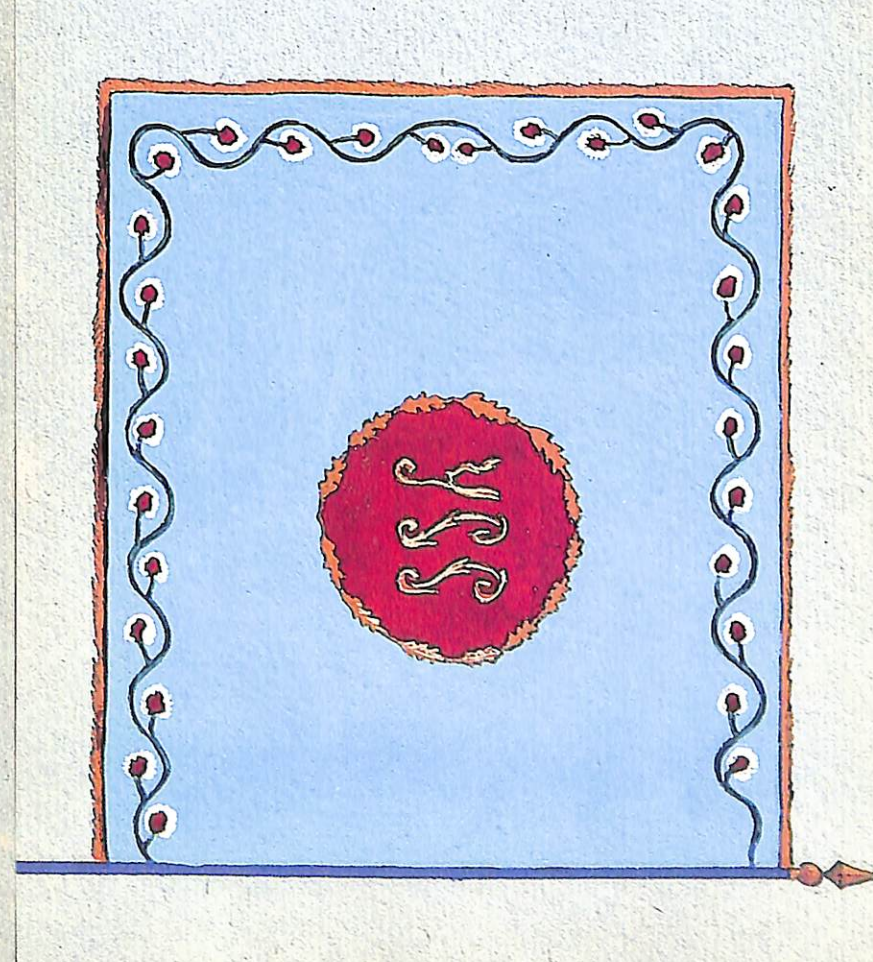
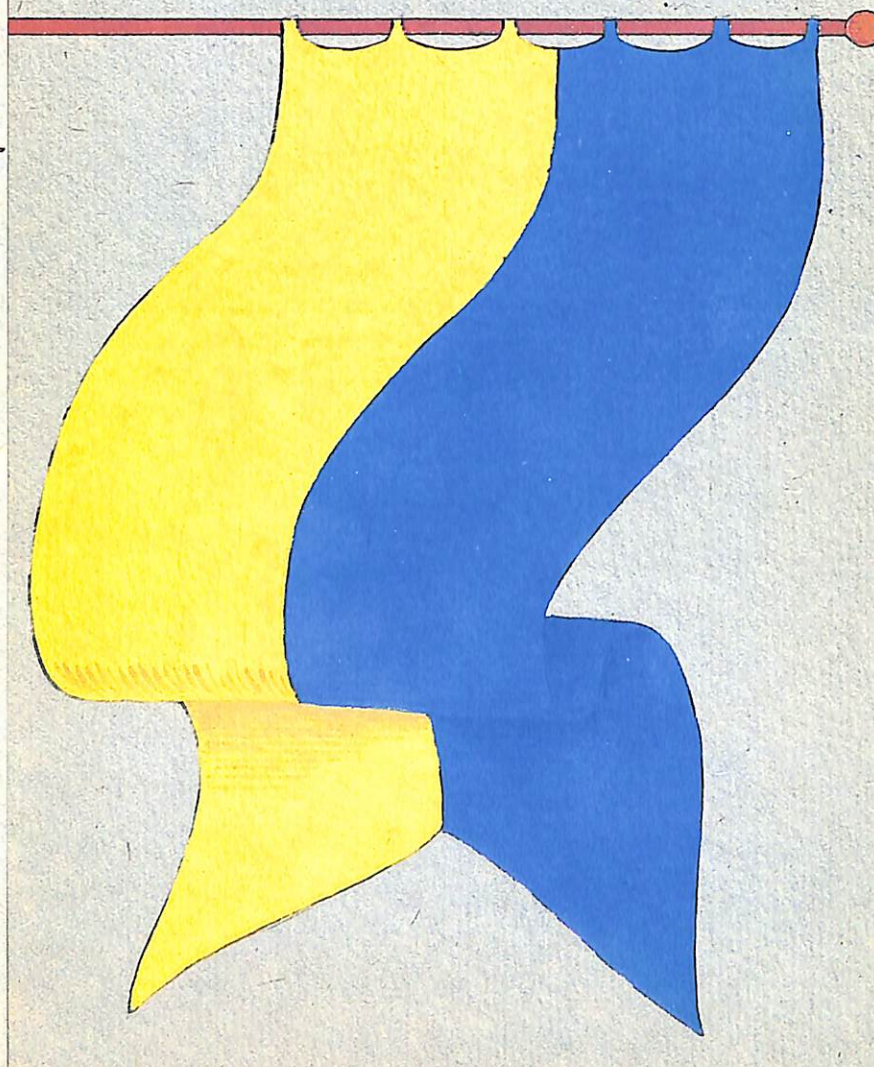
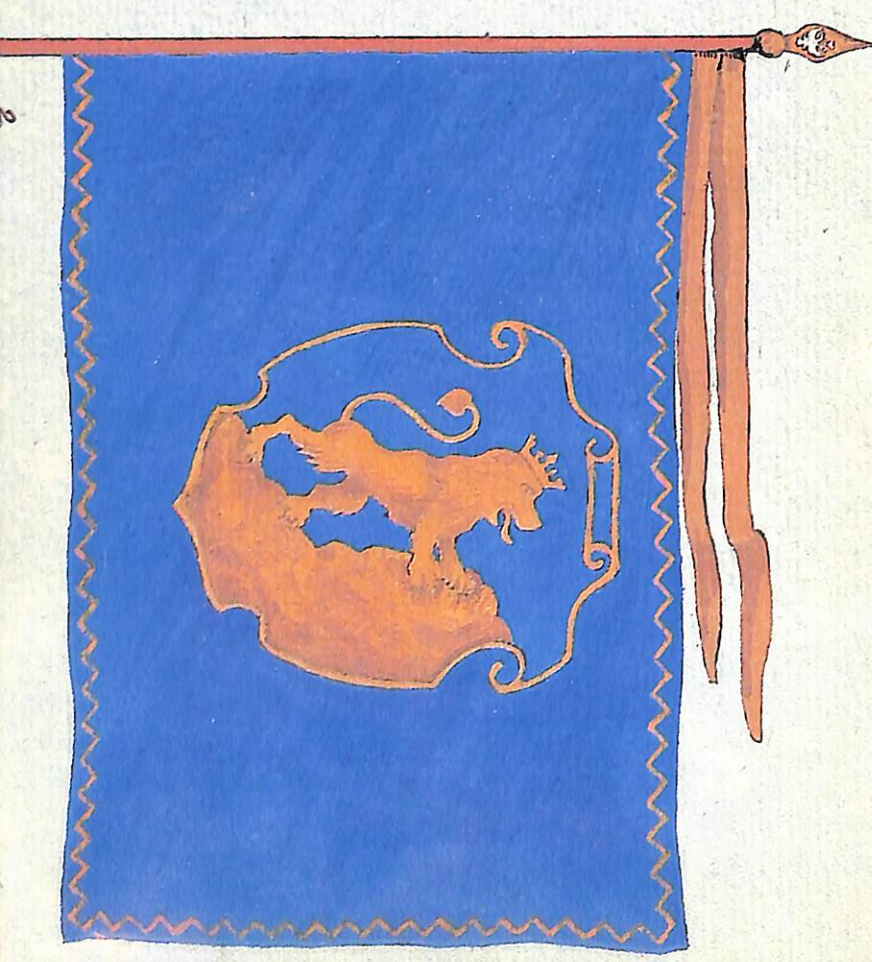
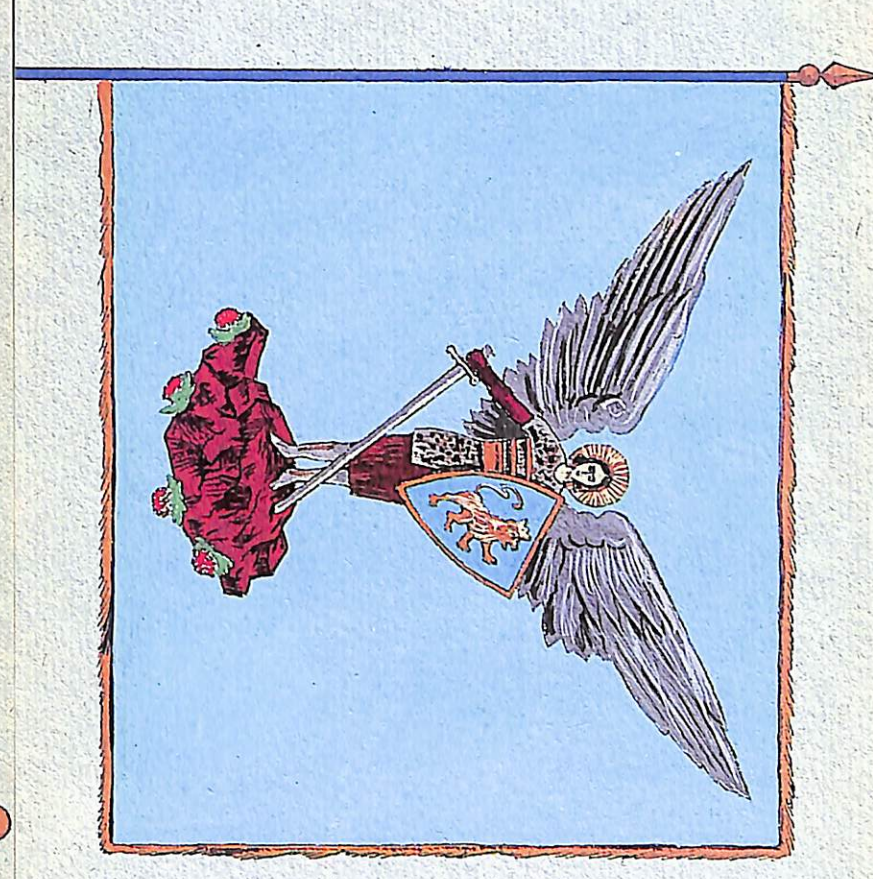
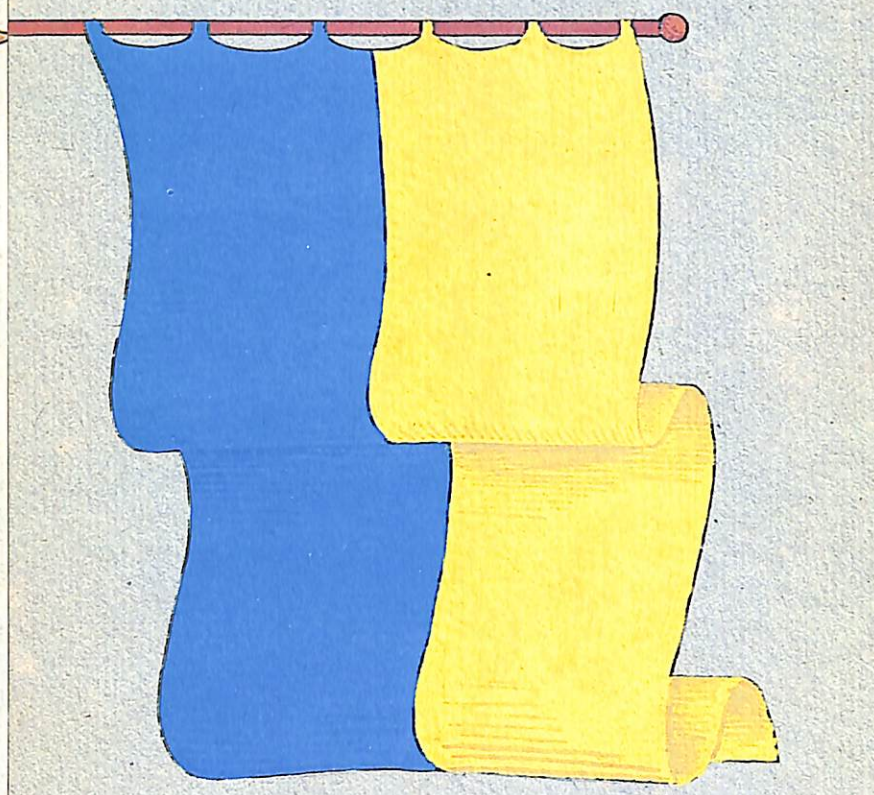
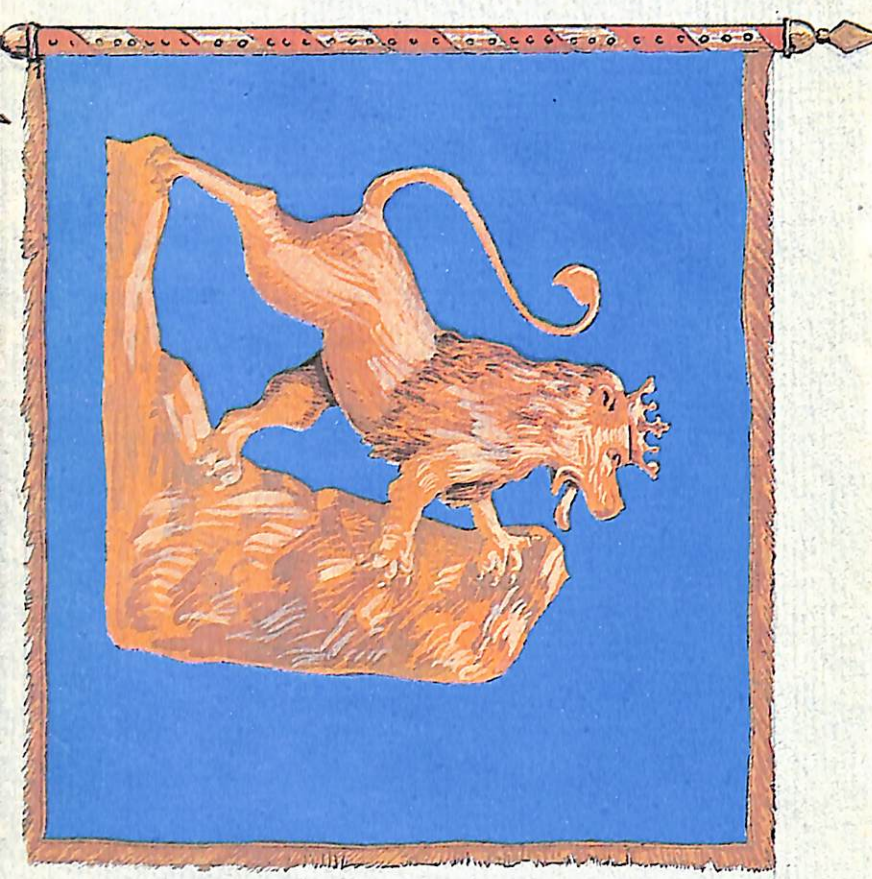
У російській армії з 1712 року існувала традиція зображати на знаменах герб "провінції або міста", ім'я яких носив полк. Коли було сформовано Український гусарський полк, створили спеціальний герб.

Герби Київського (1), Чернігівського (2) та Новгород-Сіверського (3) намісництв. Герби Малоросійської колегії (4) та Українського гусарського полку (5).

18. СИМВОЛИ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ВЕЛИКОМУ ГЕРБІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

24 липня 1882 року був затверджений великий герб Російської імперії з геральдичними символами всіх земель та підвладних територій. На ньому бачимо щит, де Київський герб ("Святий Архістратиг Михаїл у срібних шатах і озброєнні, з вогненим мечем і срібним щитом") було поєднано з гербами інших двох старовинних князівств – Володимирського і Новгородського. Є там і щит з гербами "Князівств і областей Південно-Західних": Волині (на червоному тлі срібний хрест), Поділля (на лазуровому тлі золоте сонце і хрест), Чернігова (на срібному тлі чорний орел у короні, із золотим хрестом).

Великий герб Російської імперії (2) та його елементи: "сполучені герби Великих князівств" (1), "щит сполучених гербів Князівств і Областей Південно-Західних" (3).

щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

19. НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕРБ 1848 р. НА ЗНАМЕНАХ "НАРОДНОЇ ГВАРДІЇ"

Під впливом революції в Австро-Угорщині 2 травня 1848 року у Львові постала Головна Руська рада. Очоливши національно-визвольний рух українського населення Галичини, Головна Руська рада прибрала старовинний герб галицьких князів, а пізніше – Руського воєводства – золотого лева на блакитному тлі. Герб було подано у часописі "Зоря галицька" 27 червня 1848 р.

В інструкції Головної Руської ради (вересень 1848 р.) щодо формування загонів української національної гвардії описано: "...прапор народний – синя хуста, з руським львом по однім боці й образом патрона громади по другім, а в горі на дереві – цісарський орел". Саме такі знамена мали загони у Бережанах і Яворові.

Прапори загонів "руської гвардії" з Яворова (1) та Бережан (2).

щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

20. ПРАПОРИ ЖОВТО-БЛАКИТНИЙ І СИНЬО-ЖОВТИЙ

Знамена з левом були досить складні для виконання. Масовим символом став прапор, що мав дві смуги "руських національних красок", тобто барв герба. За традицією він мав бути жовто-блакитним: угорі – жовтий (золотий) колір знака – лева, внизу – блакитний колір гербового щита. Можливо, під впливом чорно-жовтого прапора Габсбургів або через те, що при описі герба першим називають колір саме щита, в Західній Україні зустрічався також прапор з оберненим розташуванням смуг (синьо-жовтий).

У геральдиці лазурова (блакитна) барва втілює чесність, вірність, бездоганність, а також пов'язана з небом, повітрям. Золото уособлює могутність, силу, багатство, постійність, шляхетність, віру, справедливість, милосердя, окрім того, символізує сонце.

Після революції 1905 року в Східній Україні гостро постало питання про надання синьо-жовтому прапору загальнонаціонального значення. Це потребувало нових раціональних тлумачень. Так виникла думка, що кольори прапора мають відбивати блакитне небо над золотими ланами пшениці. Тому багато прихильників здобув саме блакитно-жовтий варіант полотнища.

щомісячник філософів і соціологів України.
Видається в Києві українською і російською мовами.
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

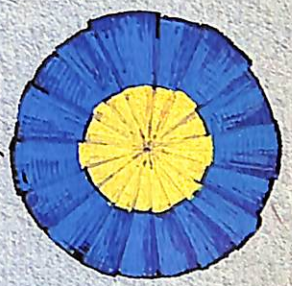
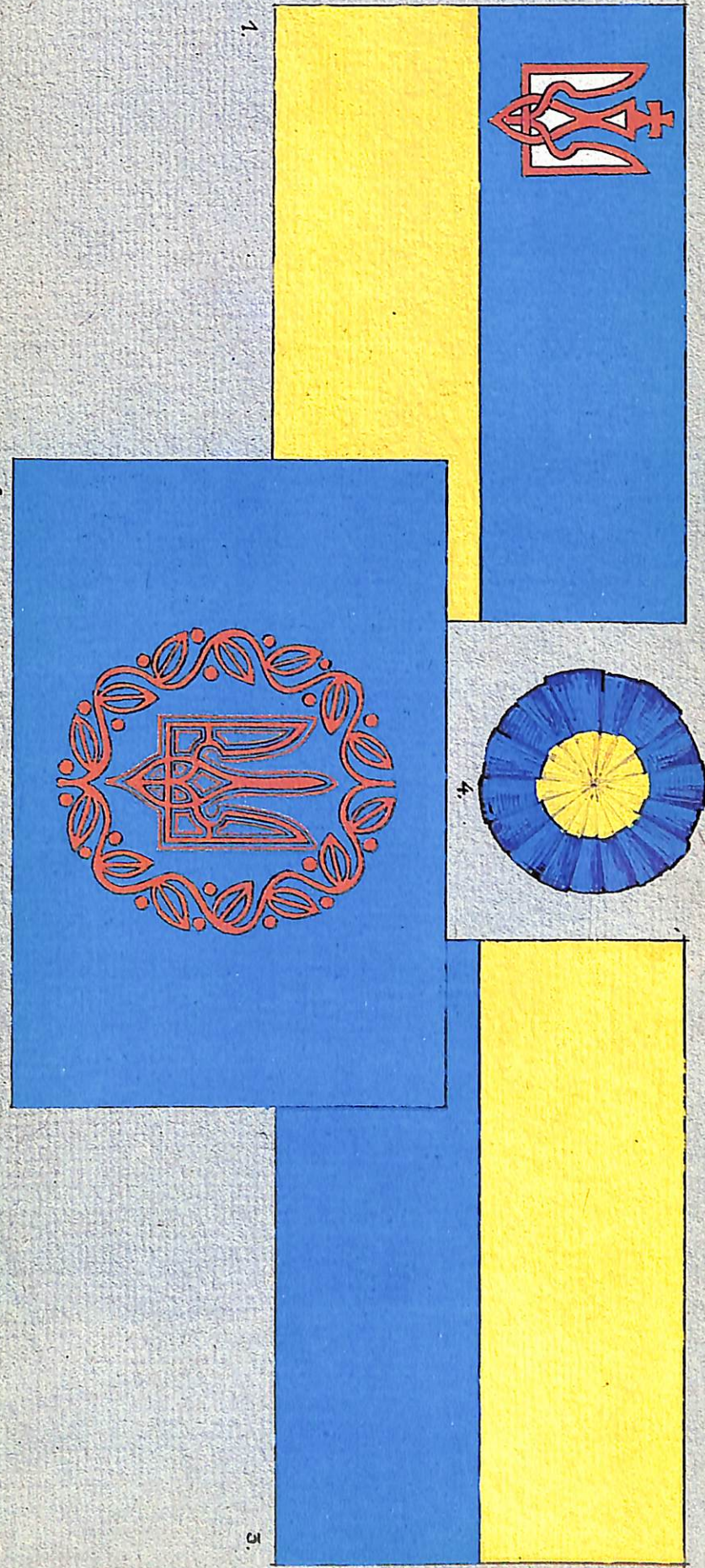
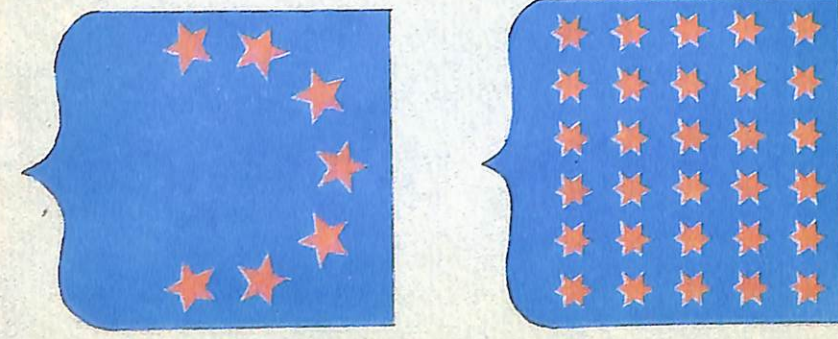
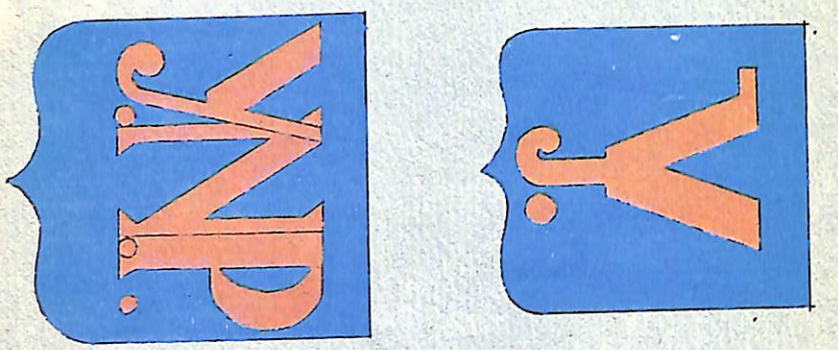
21. ЗНАМЕНО СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ, ПОСВЯЧЕНЕ 28 жовтня 1917 р.

Наявність двох національних гербів – лева у Західній і Архангела Михаїла в Східній Україні – спонукало до спроб поєднати обидві історичні традиції.

Розробку загальноукраїнського герба взяла на себе пресова квартира Українських січових стрільців 1915 – 1916 рр. Розроблені проекти були використані в одностроях, а ескіз чотаря І. Іванця – для нового бойового прапора цієї військової формації. Автор спеціального опрацювання В. Дзіковський зазначав у березні 1917 р.: "Архангела приймаємо не лиш тому, що він з давен вживався на Україні.., але тому, що се старинний український емблем, бо був на Вкраїні ще перед прилученням її до Литви.

А галицького льва додаємо йому на щиті – наче на охорону, – тому, що Галичина була заборолом і охороною українського життя і культури.

Злукою обох гербів єднаємо і вирівнуємо в ідеї це, – що роз'єднала історія".

1.

2.

3.

1.

2.

4.

5.

22. ПРОЕКТИ ДЕРЖАВНОГО ГЕРБА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1917 р.

У листопаді 1917 р. за ініціативою Генерального секретаря освіти було створено геральдично-прапорну комісію на чолі з Д. Антоновичем. Поміж проектів державного герба маємо: Архістратига Михаїла, "козака з мушкетом", першу літеру назви "Україна", напис "У.Н.Р.", щит із тридцятьма зірками (за числом земель України, згодом затвердженого адміністративного поділу) або із сімома зірками (за числом літер у слові "Україна"). М. Грушевський запропонував "як символ творчої мирної праці..." – "золотий плуг на синім полі...", а навколо нього державні знаки старої України. Вінчати гербовий щит мав голуб з "оливою віткою" – "вісник національного замирення і спокою". М. Грушевський зазначав: "Взагалі, хотів би я в атрибутах нашого гербу бачити якнайбільше підчеркнений культурний, об'єднуючий характер нашої Нової Республіки".

Остаточного висновку комісія не дійшла.

Авторські реконструкції за описом. Кольори бічних полів, передбачувані проектом М. Грушевського, невідомі.

23. ПРАПОРИ УНР 1918 р.

У листопаді 1917 р. було затверджено зразок першого кредитового білету. В описі читаємо, що у візерунку "містяться білі відбитки Володимирського знака".

29 грудня 1917 р. Генеральний Секретаріат вирішив внести на розгляд Центральної Ради проект тимчасового закону про флот УНР. Він, зокрема, передбачав, що військово-морським прапором стане блакитно-жовте полотнище, у верхньому куті якого ("крижі") розміщено "історичний золотий трезубець з хрестом і білим внутрішнім полем в ньому". Комісія Малої Ради домагалася усунення хреста, але врешті-решт поступилася. 18 січня 1918 р. проект було затверджено. Прапор торговельного флоту тризуба не мав.

Оскільки М. Грушевський обстоював геральдичну традицію творення прапорів, державний прапор мав жовту смугу зверху. Той же порядок смуг мала військова кокарда-розета, запроваджена як елемент однострою на початку 1918 р.

Військово-морський (1) та державний (3) прапори УНР. Прапор Президента УНР (2). Кокарда "козаків Українського народного війська" (4).

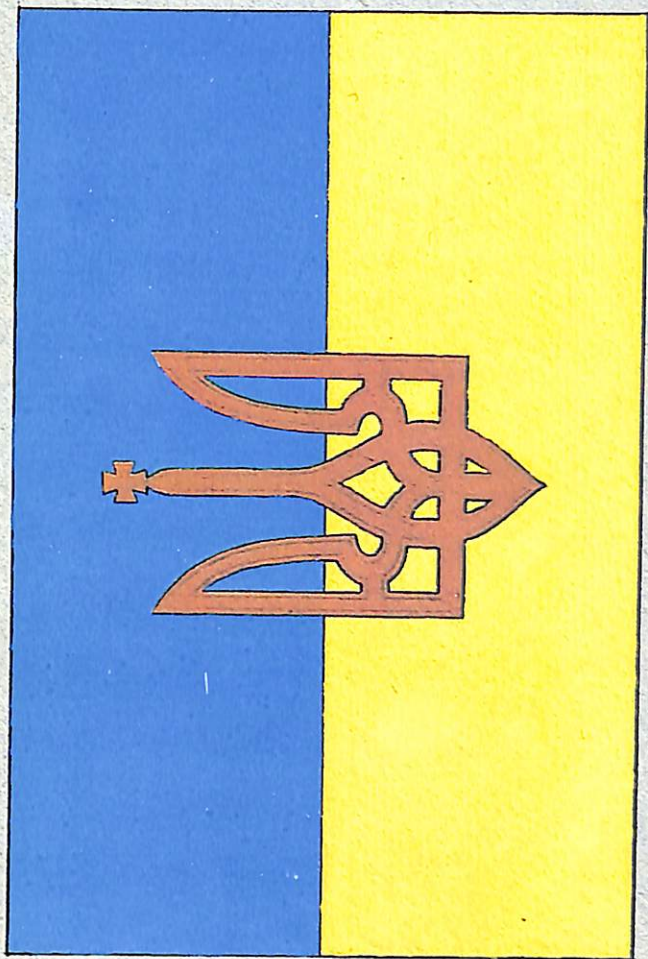
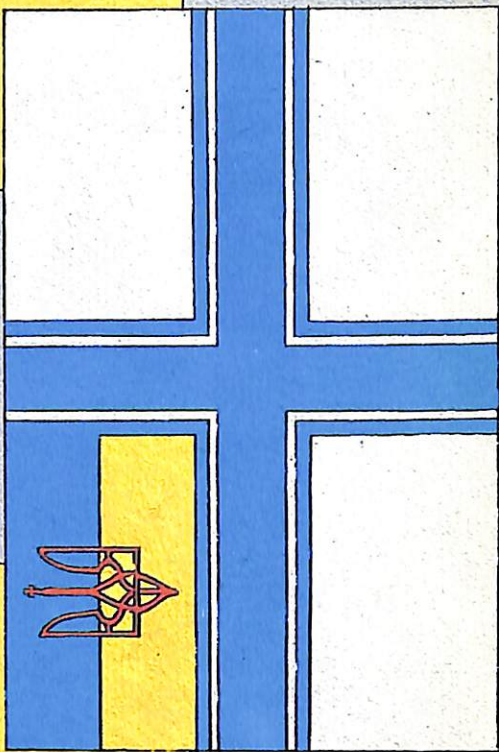
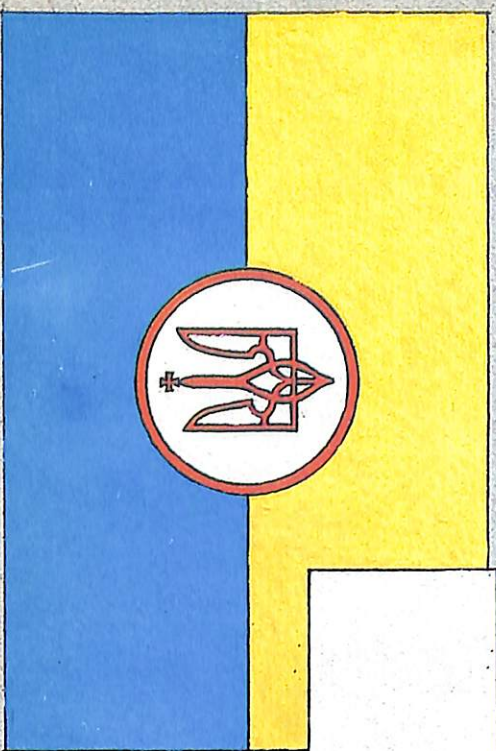
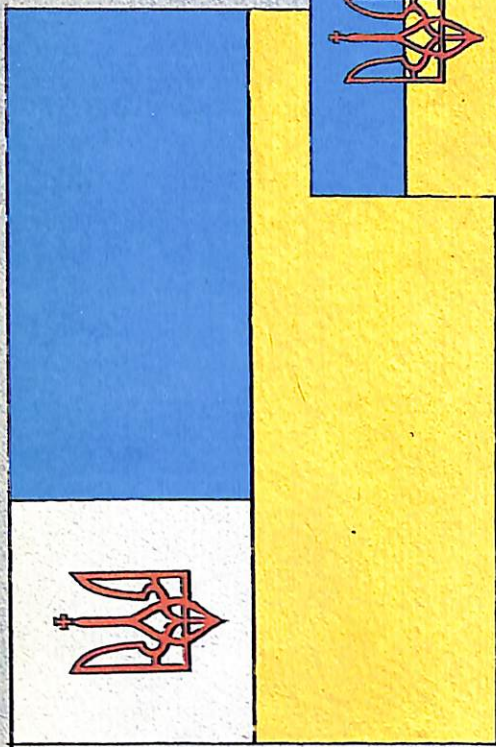
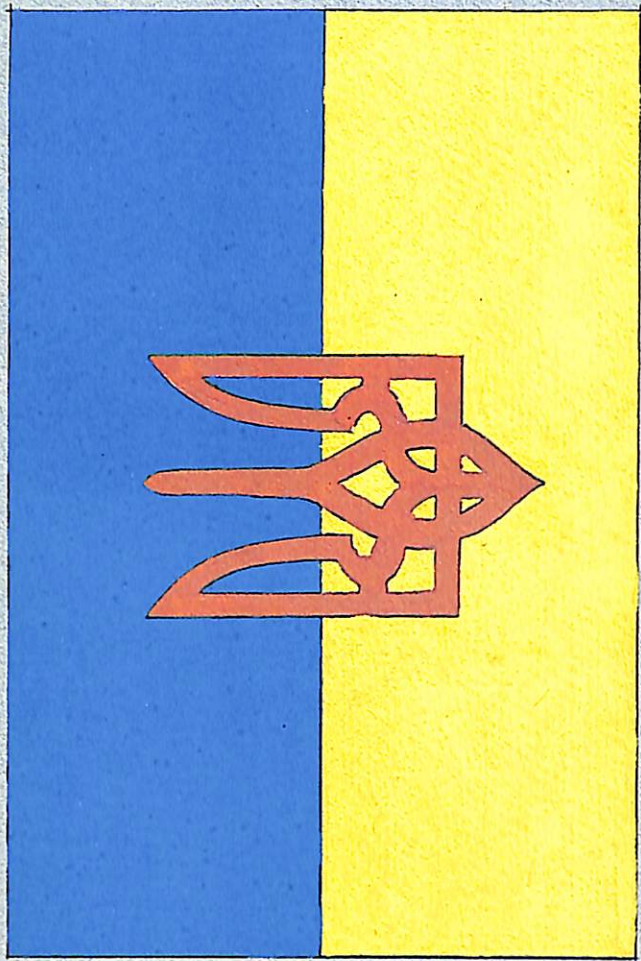
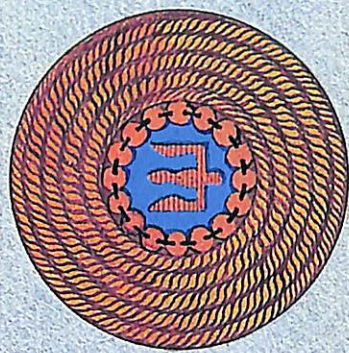
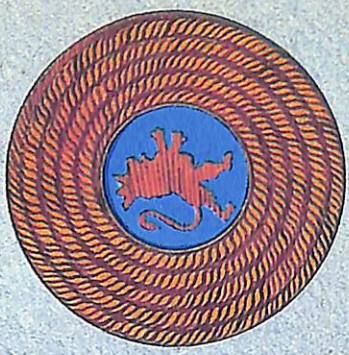
24. ДЕРЖАВНІ ГЕРБИ І ПЕЧАТКА УНР

Після затвердження військово-морського прапора тризуб посів перше місце серед символів-претендентів. 12 лютого 1918 року Рада Міністрів ухвалила внести в Малу Раду закон про встановлення державним гербом УНР "прийнятого Морською флотою герба Володимира Великого (без хреста)". 1 березня 1918 року Мала Рада у Коростені затвердила цей герб.

Ескізи герба було доручено розробити президенту Української Академії мистецтв В. Кричевському. Його проект двох гербів – великого і малого – та відповідних печаток був затверджений 22 березня 1918 р.

Оливковий вінок на гербі символізував національне замирення в самій державі та мир із сусідами.

Великий (1) та малий (3) герби УНР. Велика печатка (2).

щомісячник філософів і соціологів України.

Видається в Києві українською і російською мовами.

Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

25. ПРАПОР, ПЕЧАТКА І ВІЙСЬКОВА КОКАРДА ГЕТЬМАНЩИНИ 1918 р.

За Гетьманщини 1918 року було затверджено новий опис "національного прапора держави". Це було полотнище "з синьої й жовтої горизонтальних смуг", а в центрі – "золотий тризуб з хрестом".

Гетьманський уряд прагнув продемонструвати відродження давніх козацьких традицій. З огляду на це роль символу гетьманської влади якнайкраще мав виконати старовинний козацький герб – "козак з мушкетом". Проте нова адміністрація не могла відмовитися і від герба Української Народної Республіки. Тому на виконаній Г. Нарбутом державній печатці бачимо поєднання обох символів. В описах грошових знаків, що їх друкував гетьманський "Державний вісник", тризуб спочатку продовжували називати "гербом У.Н.Р.", а далі – вже просто "гербом України" чи "Українським гербом".

Саме тоді тризуб уперше став атрибутом військового одягу. 17 травня 1918 року було затверджено кокарду: золотий герб Української Держави на блакитній емалі із золотим же облямуванням. Ця кокарда була поширена і в часи Директорії.

щомісячник філософів і соціологів України.

Видається в Києві українською і російською мовами.

Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

26. ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИЙ І СЛУЖБОВІ ПРАПОРИ ГЕТЬМАНЩИНИ

Затверджений у липні 1918 року новий військово-морський прапор був розроблений, очевидно, за взірцем прапорів великих морських держав Європи: біле полотнище з кольоровим хрестом і національним прапором у "крижі".

Водночас Державна геральдична комісія (у складі Міністерства морських справ) затвердила службові прапори для посадових осіб міністерств, флоту, дипломатів тощо, зокрема прапори Надзвичайного і Повноважного Посла, міністра, дипломатичного представника та Голови військової місії.

Прапори: військово-морський (2), Надзвичайного і Повноважного Посла, дипломатичного представника (3), Голови військової місії, міністра (1).

щомісячник філософів і соціологів України.

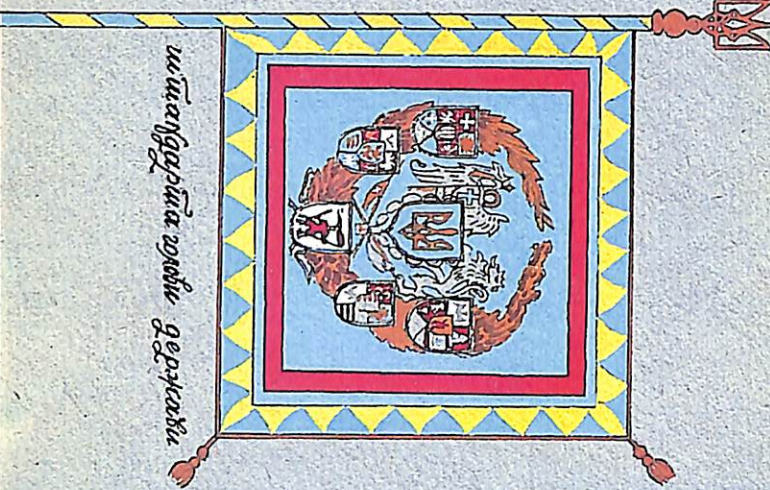
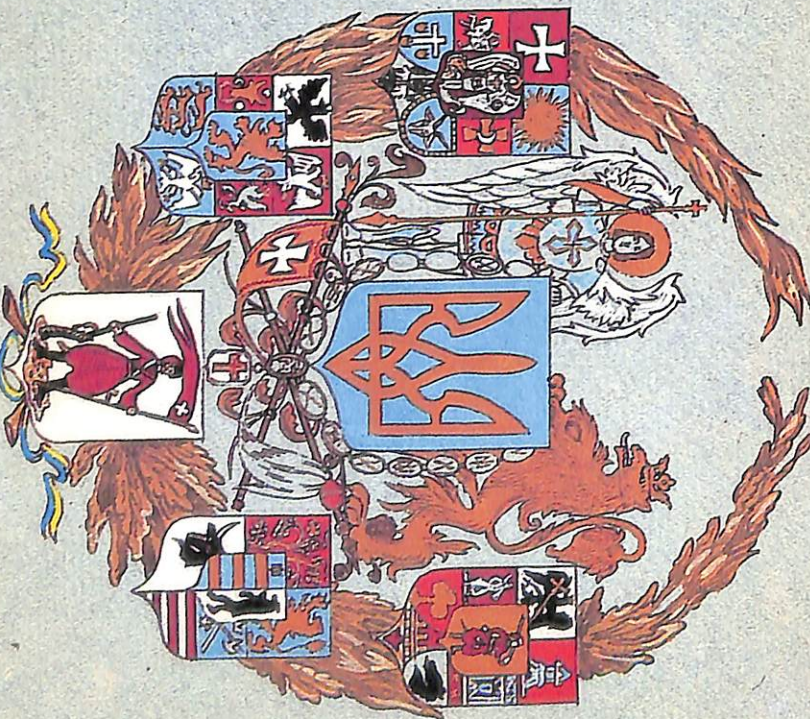
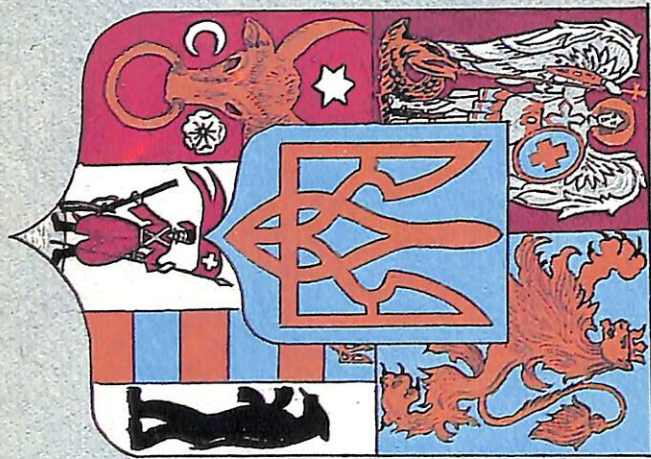
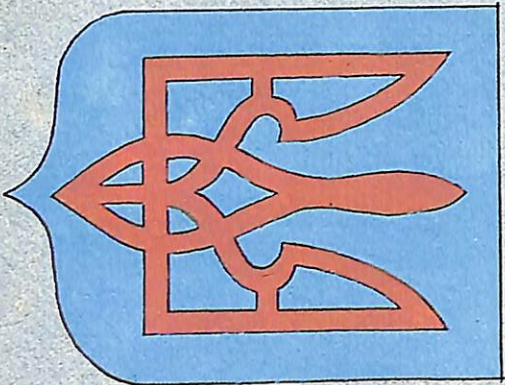
Видається в Києві українською і російською мовами.

Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

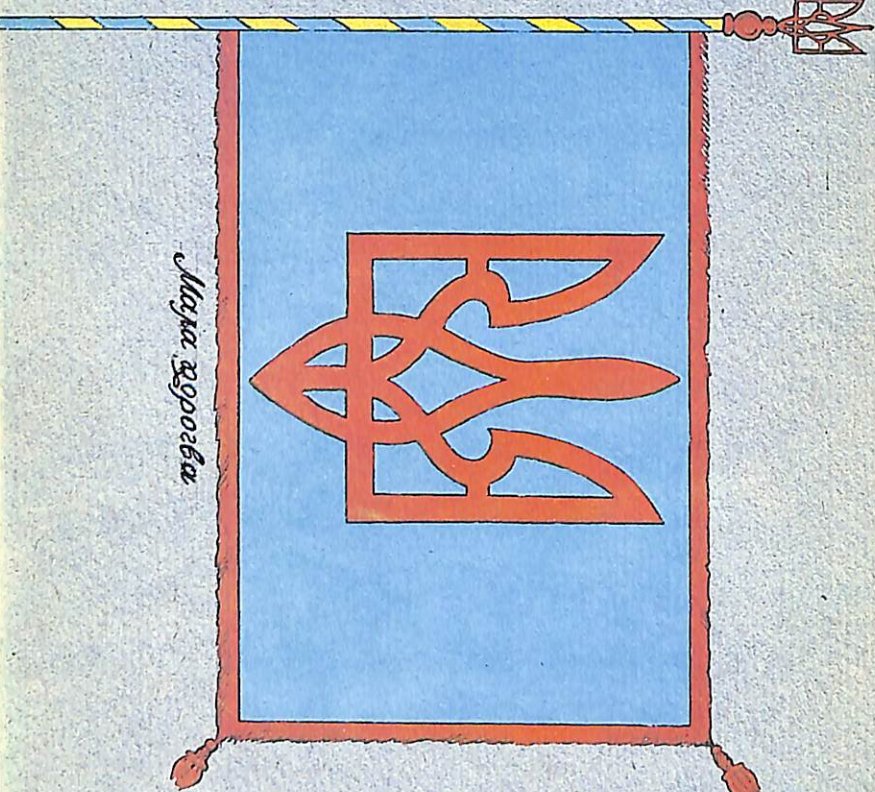
27. ПРАПОР ЧАСІВ ДИРЕКТОРІЇ, КОКАРДИ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ УНР ТА ЗУНР

З поваленням гетьманського уряду Директорія залишила державний і військово-морський прапори майже без зміни (з тризуба було усунуто хрест). Цей герб став усеукраїнським по проголошенні 22 січня 1919 року злуки УНР і ЗУНР (Західно-Української Народної Республіки).

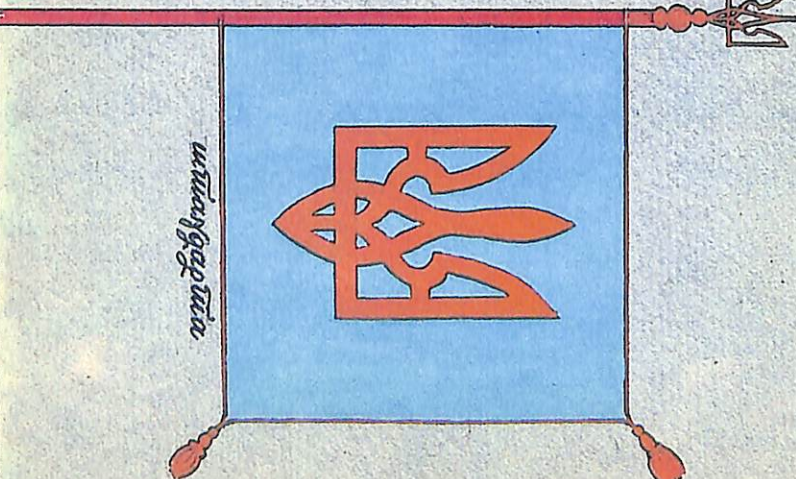
Тризуб у різних варіантах виконання бачимо на кокардах як військ Наддніпрянщини, так і Української Галицької армії. Кашкети січових стрільців ("київських") прикрашало зображення тризуба, Архангела Михаїла та лева.

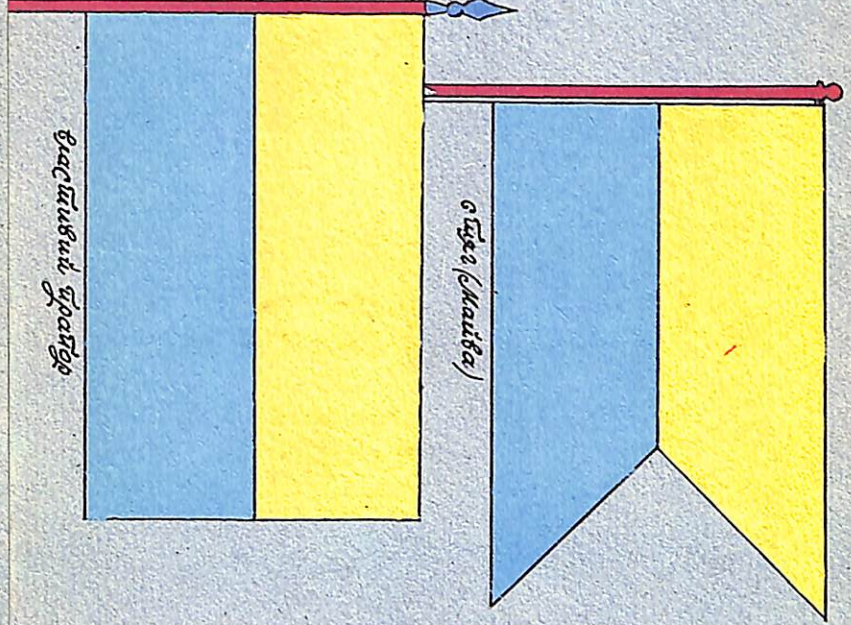
штангартна зброї держави

Малі вродоби

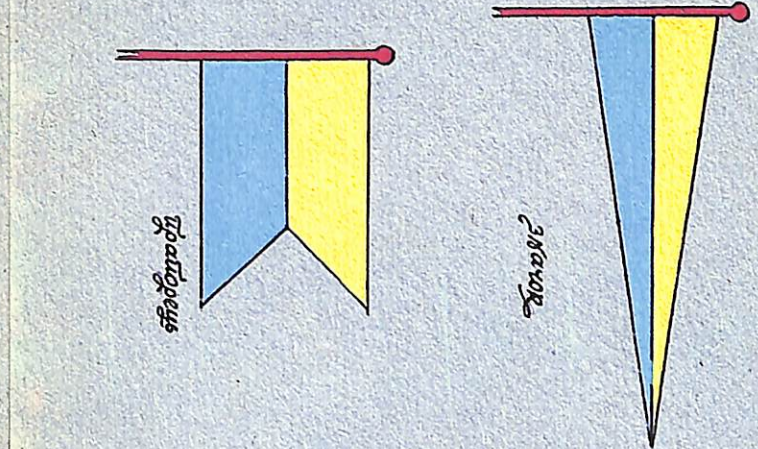

штангартна

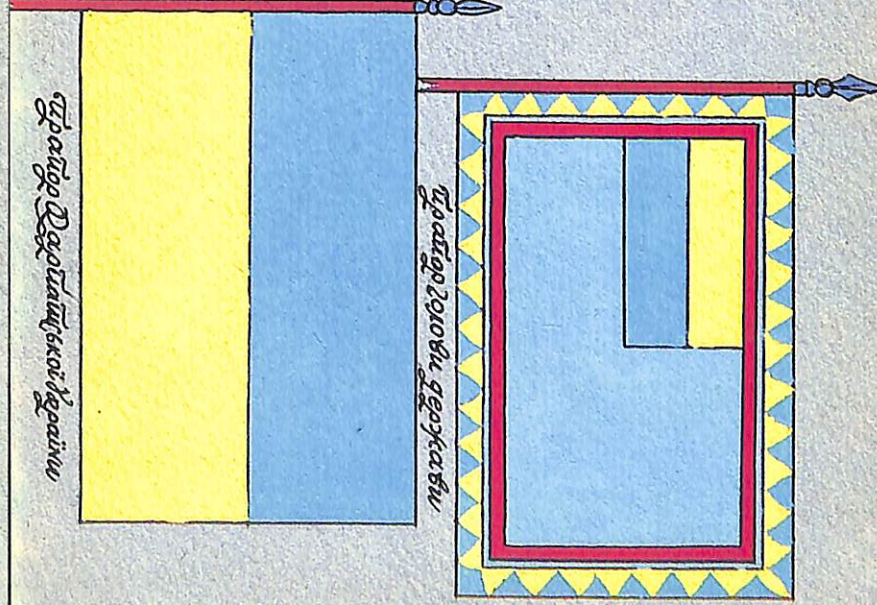
васильківський прапорок

сцяга (скайва)

прапорчик

збаник

прапорок Державинської держави

прапорок зброї держави

щомісячник філософів і соціологів України.

Видається в Києві українською і російською мовами.

Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

28. ПРОЕКТИ ДЕРЖАВНИХ ВІДЗНАК (за М. Битинським): ГЕРБИ

Свого часу мистецтвознавець, художник, геральдист М. Битинський створив низку проектів державних відзнак України. За вихідні правила конституційні тексти, розроблені у травні – жовтні 1920 року: "державним гербом Української Держави є тризуб золотої барви на синьому полі".

За проектом, державні установи мали використовувати три різні герби: великий, середній і малий (великий і середній включали герби міст та місцевостей України), а також три відповідні печатки. Така практика свого часу існувала в Російській імперії; з сучасних країн великий і малий герби мають Швеція, а віднедавна і Латвія.

щомісячник філософів і соціологів України.

Видається в Києві українською і російською мовами.

Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

29. ПРОЕКТИ ДЕРЖАВНИХ ВІДЗНАК (за М. Битинським): КОРОГВИ

Особливий розділ проектів М. Битинського складають корогви, або інакше – гербові знамена, призначені для використання державними установами.

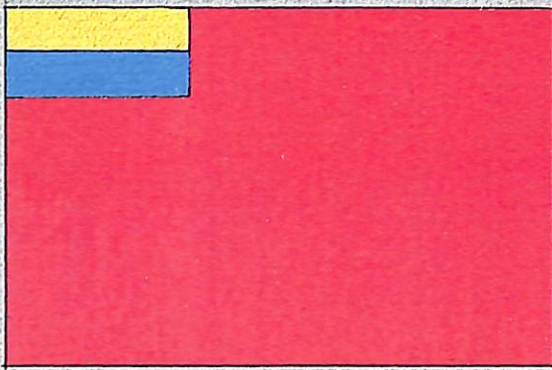
щомісячник філософів і соціологів України.

Видається в Києві українською і російською мовами.

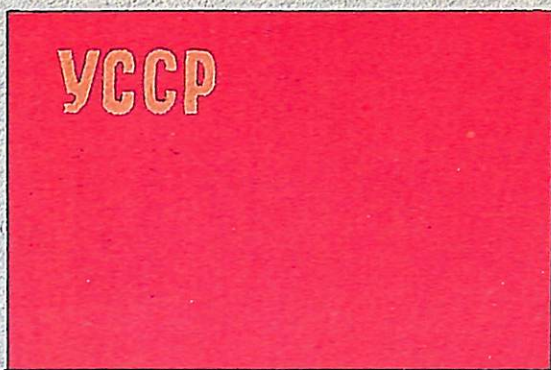
Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

30. ПРОЕКТИ ДЕРЖАВНИХ ВІДЗНАК (за М. Битинським): ПРАПОРИ

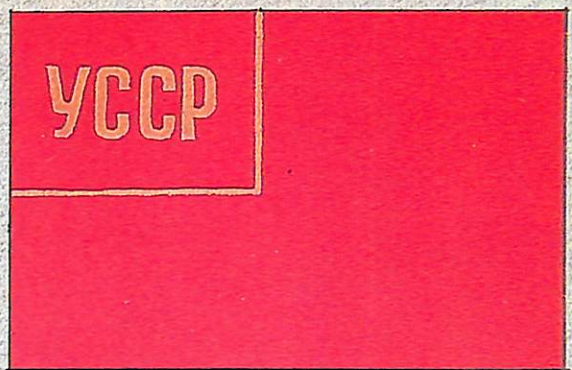
Подібно до М. Грушевського, знавець геральдики М. Битинський також вважав, що "властивий прапор" України повинен бути саме "жовто-блакитний", тобто із жовтою смугою зверху. Блакитно-жовтому прапору відводилася роль крайового прапора Закарпатської України. Військово-морський прапор, за прикладом ряду країн світу, мав би відрізнятися від прапору торговельного флоту вирізом із двома косицями.

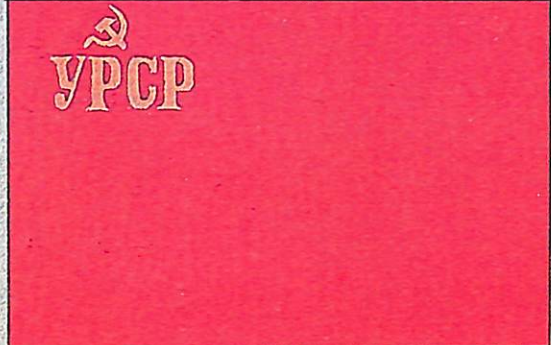
1.

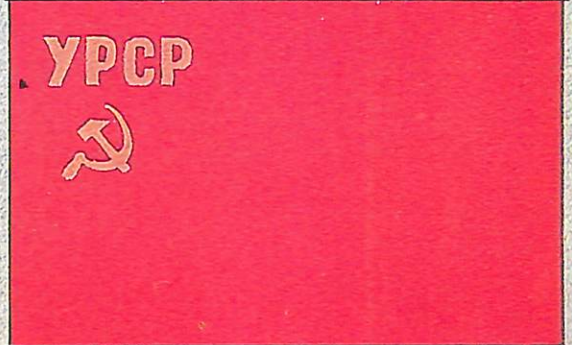
2.

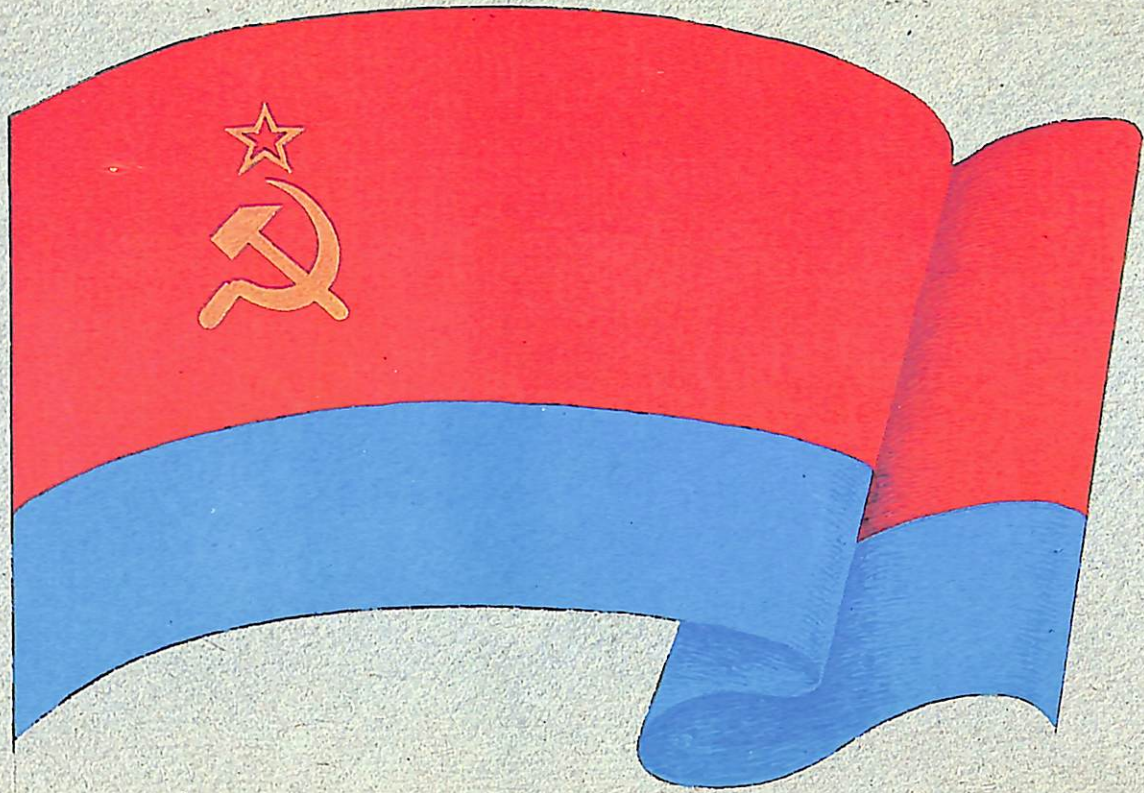
3.

4.

5.

1.

2.

3.

щомісячник філософів і соціологів України.

Видається в Києві українською і російською мовами.

Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

31. ГЕРБИ УРСР 1919, 1929, 1937 років

Опис герба УРСР було закріплено в Конституції 1919 року. За зразок правив герб РРФСР. Фактично зображення герба усталилося лише по 1923 році. Згодом у нього кілька разів вносилися зміни.

Головна складова герба – зображення серпа і молота як символів єднання робітників і селян. Ця емблема відома з квітня 1917 року.

Герби 1919 (1), 1929 (2), 1937 (3) років.

щомісячник філософів і соціологів України.

Видається в Києві українською і російською мовами.

Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

33. ДЕРЖАВНІ ПРАПОР І ГЕРБ УРСР 1949 р.

За рекомендацією Президії Верховної Ради СРСР упродовж 1949 – 1954 років були впроваджені нові державні прапори союзних республік. Їхня особливість полягає у розрізнявальних кольорових смугах, вміщених на полотнищі загальносоюзного прапора.

Лазурову смугу прапора УРСР, затвердженого 21 листопада 1949 року, пов'язують у літературі з уособленням величі і краси, з кольором знамен часів Богдана Хмельницького, природними багатствами, кліматом республіки, її особливістю як морської держави.

З 1949 року на прапорі і в гербі УРСР вміщено червону зірку – емблему Червоної Армії (з 1918 року). П'ятикутна зірка є традиційною військовою емблемою, що виникла на основі старовинного знаку магічного оберегу ("пентаграми"). Червоний колір символізує революцію. Як елемент герба СРСР (з 1923 року) зірку пов'язують також з девізом єдності пролетарів п'яти континентів.

щомісячник філософів і соціологів України.

Видається в Києві українською і російською мовами.

Передплатні індекси: українського – 74526, російського видання – 74527.

32. ПРАПОРИ УРСР 1918, 1919, 1929, 1937, 40-х років.

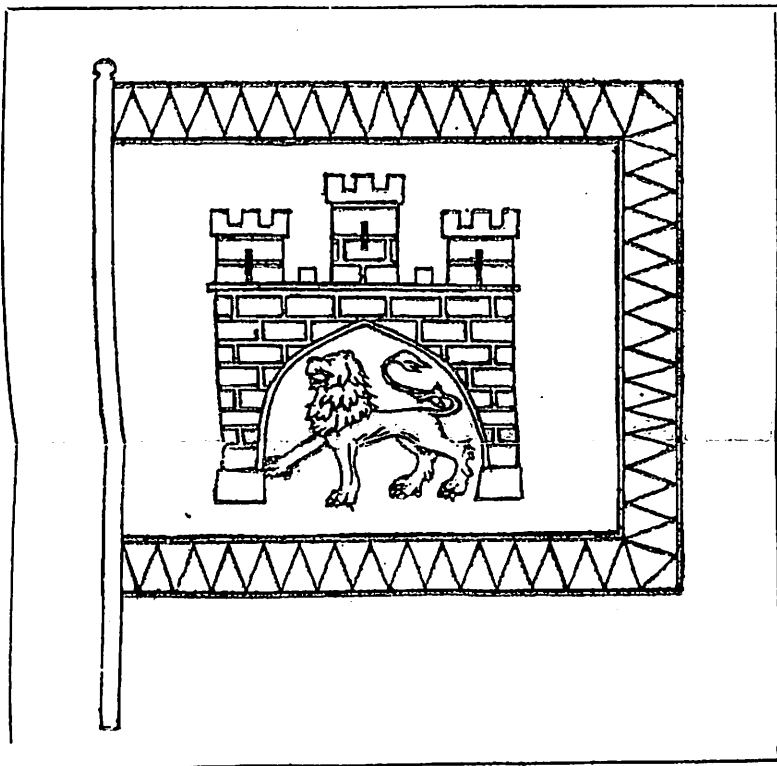
У липні 1789 року паризькі санкюлоти піднесли червоний прапор, що у тодішній Франції означало фактично замах на королівські привілеї. Після розстрілу в листопаді 1831 року в Ліоні робітничої демонстрації червоні прапори стали традиційними символами робітничого руху і революцій.

Історія Державного прапора УРСР має свої особливості. У січні 1918 року на будинку Народного секретаріату у військових справах "висів червоний прапор, але в куточку, зверху біля древка, були нашиті дві смужки – жовта і блакитна" (Дм. Дорошенко). Певно, це був один з варіантів символіки держави, що до 16 січня 1919 року звалася у документах Українською Народною Республікою, Українською робітничо-селянською республікою тощо.

Після прийняття 14 березня 1919 року Конституції "торговельним, морським і військовим", а потім і державним прапором УРСР стало червоне полотнище із скороченою назвою республіки.

Прапор 1918 року (авторська реконструкція) (1). Прапори 1919 (2), 1929 (3), 1937 (4), 40-х (5) років.

ВІДРОДЖЕННЯ «РУСЬКОГО» ЛЕВА

Старше покоління мав би, очевидно, ще пам'ятася дискусію, яка точилася навколо гербів наших міст у середині 60-х років. Її започаткував журнал «Україна», опублікувавши ряд матеріалів про створення нових гербів міст України. Статті викликали жваве зацікавлення в усій республіці й започаткували процес герботворчості, який, на жаль, набрав неконтрольованого характеру. У місті з багатомісячною історією почали з'являтися нові герби, які ніяк не відображали їхніх традицій, не втрачували давньої символіки, притаманної саме українській геральдиці. Перед новими, «соціалістичними» гербами ставилися всеосяжні завдання: відобразити славне революційне минуле, кутуче сьогодення і світле майбутнє, підкреслити трудові та бойові традиції, розвиток промисловості й сільського господарства, особливості географії тощо. Як наслідок, наші міста отримали однотипні знаки, захарашені шестернями, ретортами, колосками, хвильками. У всіх гербах з'явилися серпи з молотами, а в багатьох на додаток ще й зірки. Єдиною національною ознакою стало месове застосування двох барв сталінського «українського» прапора: червоної і синьої (між іншим, такої самої і для Росії, Азербайджану, Грузії, Казахстану, Вірменії, Естонії, Туркменії, Латвії, Киргизії, Узбекистану). Старі герби трактувалися як пережитки чи то буржуазного, чи то феодального минулого. Інакше поставилися до цього питання у Львові. У львівській пресі з'явилися публікації істориків, архі-

текторів, роєвників. Переважна більшість обстоювала думку про необхідність відновлення давнього історичного герба Львова. Перша відома нумісма печатка із зображенням лева, що крокує у відзначенні міської брами з трьома вежами, скріплювала підтвердженню прамоту Львівської Ради на Володимирському майдані у Збоїщах від 10 січня 1359 року, але академік Крип'якевич вважав, що толока цієї печатки походить ще з кінця XIII століття, коли лев фігурував і на печатках галицько-волинських князів. Цього лева у геральдиці й сфрагистиці називають «руським», о-

скільки в західноєвропейській геральдиці переважують леви на задніх лапах або так звані «леопарди» (лев з головою, повернутою до глядача). «Руський» лев у мезмічному вигляді виступав на печатках Львова до кінця XVIII століття. Але польські завойовники, які 1349 року загартвали Галицько-Волинське князівство, намагалися колонізувати й окатолицити весь край, і в першу чергу його столицю. Торкнулося це й львівського герба. «Руський» лев був надто промовистим символом недавнього ми-

пулого. І 1586 року львівський архієпископ, єзуїт Соліковський поїхав до Риму, і на його прохання папа Лікст П'ятий дозволив місту Львову використовувати у міському гербі свій власний символ — лева на задніх лапах з трьома горбками й восьмикутною зіркою в передніх. Польський герб символізував Ісуса Христа, Божу матір і католицьку церкву. З того часу в міській геральдиці й сфрагистиці протязом двох століть боролися ці два зображення. Як не дивно, саме Львівський магістрат

аж до приходу Австро-Угорщини використовував як основну печатку з «руським» левом. Спроби поставити лева на задні лапи увінчалися успіхом лише в кінці XVIII століття. Герб Львова, затверджений цісарем Йосифом II 1789 року, мав певні нововві: він зображався на німецькому щиті, мур завершувався шістьма блянками, вежі мали по три бійниці й були накріті шпичастими зеленими куполами. «Польський» лев з горбками й зіркою виконаний у західноєвропейському геральдичному стилі й поданий на чорному тлі. Брама в горішній частині мала срібну решітку. Весь щит оточував промізкий золотий картуш, увінчаний золотою королівською короною.

Наступним етапом у львівській геральдиці став польський герб міста, проект якого 1929 року опрацював Менківський. Цього разу герб подавався у ренесансовому щиті. Золота міська брама завершувалася блянкованими тризубими вежами, середня з яких мала три, а бічні по одній бійниці. Щит вінчала блакитна стрічка (барва австрійського прапора для Галичини) з девізом «за завжди перний» латинською мовою. Знизу щит обрамлював лазуровий вінок з військовим орнаментом «Віртуті мілітарі», наданим Львову 1920 року. Інший проект, опублікований Спихавським у 1933 році, відрізнявся тим, що містив на окрему браму, а суцільну цегляну стіну з брамою, до того ж червоного кольору.

Очевидно, саме цей, останній проект вплинув на авторів радянського герба міста, затвердженого 1967 року. Слід віддати належне митцям Катрусянкові, Коцалу, Левницькому, Мищенко, Новаківському, які в часи тотального насадження нової символіки зуміли відстояти давній герб, зробивши невеликі поступки місцевим бюрократам. Герб 1967 року містив основні елементи старого герба, хоча й у дещо зміненому вигляді. Застереження науковців викликали зображення лева на задніх лапах, а не крокуючого, зміна барви мур з золотого (жовтого) на червону, оскільки це суперечить канонам геральдики. Недоділим було вміщення у міському гербі загальнодержавної символіки — серпа й молота — бо ж абсурдним (принаймні в 1967 році) було підкреслювати радянськість міста. Боротьба з націоналізмом, що велася в ті часи, прийшла до кумедної зміни форми лева — три традиційні для львівських веж зубці доповнено ще одним, аби не виникло асоціації з тризубом. Але мільйні чиновники не помітили того, що й увесь герб з трьома вежами далі нагадував тризуб! Слід зауважити, що значна частина львів'ян ніколи не змінилася з навізаним варіантом герба й усвідомлювала необхідність його реконструкції.

Згадані міркування, як і суттєві зміни в суспільно-політичній ситуації в Україні й у нашому регіоні зокрема, спонукали до створення демократичною Львівською міською Радою комісії з герба міста Львова. Вона ви-

несла на розгляд сесії проекти герба, великого герба й хоругви міста. Після присякливого обговорення й дискусії до проекту вчасно пенні зміни. П'ятого липня 1990 року сесія затвердила нову символіку міста.

Герб міста Львова складається зі щита, у якому на блакитному тлі зображено: золоту (жовту) кам'яну браму з вежами, середня з яких вище. Кожна вежа завершена трьома блянками, має по одній вузькій бійниці. У брамі обв'язаний праворуч (по геральдичному) лев з піднесеною для кроку правою передньою лапою, хвіст піднесений догори. Брама символізує місто, лев — символ могутності, незалежності й волелюбності народу.

Великий герб складається з картуша коричневого кольору, на якому вміщено щит з гербом Львова. Над щитом срібна міська (мурована) корона з трьома блянками. Під щитом вплетена в картуш стрічка в національних блакитно-жовтих барвах і загальноукраїнський герб Тризуб. Обидві щита щитотримачі — справа (по геральдичному) обернений праворуч лев коричневого кольору на задніх лапах з золотою короною на голові. Зліва давньоруський воїн у металевому обладунку, шияку, чоботях і рукавицях. Його права рука підтримує щит, ліва на руков'язі меча. На плечі воїна підбитий пурпуром плащ. Корона над щитом символізує роль Львова як обласного міста й центру Галичини. Національна символіка свідчить про давньоруські корені Львова й відображає прагнення галичан до єдності України, роль міста в процесі національного відродження. Щитотримачі уособлюють історію Галицько-Волинської держави й коронує її Данило Романович королівською короною, а також роль міста як оплоту в боротьбі за незалежність України.

Міська хоругва складається з прямокутного полотнища (співвідношення сторін 1:1) блакитного кольору з зображенням основної частини герба міста Львова золотого барва. З трьох сторін (крім сторони від довжки) по краю полотнища проходить лінійка завширшки в 1/10 полотнища, складена з рівнобічних смуг і золотих трикутників.

Слід зазначити, що ця група Львівської міської Ради стала прикладом для інших міст України й започаткує процес відродження в українській геральдиці. А саме таку мату ставити перед собою створене у Львові Українське геральдичне товариство. Першочерговим завданням товариства буде відновлення історичних гербів міст і містечок Львівщини.

Іван СВАНІК, завідувач відділом Центрального історичного архіву у Львові; Андрій ГРЕЧИЛО, архітектор, депутат Львівської міської Ради.

